

PELITANIEUWS

jaargang 25 nr. 4 februari 2019 abonnement € 17,50 per jaar / losse nummers € 3,50

COLOFON

INHOUD

UITGAVE

Stichting Pelita®
Nienoord 13
1112 XE Diemen
Telefoon 088-3305111
www.pelita.nl
redactie@pelita.nl

OPLAGE

4500

Pelita Nieuws verschijnt 6 x per jaar.
Abonnement € 17,50 per jaar;
opzegtermijn één maand voor begin
nieuwe jaargang, uiterlijk 1 juli
Losse nummers € 3,50
IBAN NL05INGB0000515000

REDACTIE

Anita Bontekoe
Letty Bonfrère Breuring

EINDREDACTIE

Hans van der Hoeven

ONTWERP/OPMAAK

argante argante, arnhem

ADVERTENTIE VERKOOP

Stichting Pelita
Telefoon 088-3305111
www.pelita.nl
redactie@pelita.nl

DRUK

Drukkerij Damen, Werkendam

ISSN

1835-7835

© copyright

Stichting Pelita®, Diemen

04 / MET IMMERZEEL
OP ONDERZOEK

05 / SOMETIMES THE TWAIN
SHALL MEET (2)

06 / INTERNERING IN
EN EVACUATIE UIT DE
REPUBLIKEINSE KAMPEN (6)

07 / WIETEKE'S WERELD

08 / INDISCHE BUURTEN
IN NEDERLAND (24)

10 / INDIË IN NEDERLAND (6)

11 / OOST & WEST (11)

13 / BEKEKEN DOOR HABIB

14 / HALIN-VEILING
VOOR HET GOEDE DOEL (42)

14 / UIT HET OOG

15 / BOEKENHOEK

16 / KJBB BERICHT

16 / GOUDEN KOPPELS

17 / INDISCHE EETTAFELS

18 / SELAMAT DATANG
PELITA MASOEK SADJA®S

19 / PELITANIEUWS
PRIJSPUZZEL (60)

Overname van artikelen slechts
met toestemming van de redactie en
bronvermelding.

ILLUSTRATIE OMSLAG:

Tahuri Boy
Artist Wim Visser
Acrylic on canvas, 80 x 80 cm

REDACTIONEEL

Op de voorpagina treft u weer, zoals de vorige keer beloofd, een afbeelding aan van de Molukse schilder Wim Visser. De op het werk afgebeelde jongen bespeelt de Tahuri, een schelp. Dit is een traditie uit het verre verleden die nog steeds overeind staat. De schelp wordt gebruikt om de voorouders aan te roepen tijdens officiële ceremonies en in het verleden ook om op grote afstand contact te leggen met verschillende dorpschouwen en bewoners.

Yvonne Noordam

Dan gaan we van de kunst op de voorpagina naar de kunst zoals die in deze aflevering in de veiling van en voor Halin te vinden is. U vindt daar werk van de in oktober vorig jaar overleden Yvonne Noordam. Zij werd in 1930 geboren te Blitar. Toen haar moeder op jonge leeftijd stierf, groeide ze op in een pleeggezin bij de familie Willemse in Batu. Door de oorlog in 1942 kwam zij in Japanse interneringskampen terecht. Daar maakte de schaarste en overlevingsdrang haar creatief. Zo maakte zij tekeningen op restjes textiel, in ruil voor een extra hap rijst. In 1945 ging ze naar de spoed-HBS in Semarang. Haar vriend Arie Noordam gaf haar wiskundeles en zij maakte zijn huiswerktekeningen af. Arie ging naar Nederland en Yvon ging naar de kweekschool in Malang. Daarna vertrok ze alleen naar Nederland. Daar vond ze een koud zolderkamertje in Amsterdam-Oost. Om de avond-tekenacademie te bezoeken, pakte ze alles aan om geld te verdienen. Overdag voor de klas staan en iedere vrije middag kooklessen geven bij de mensen thuis. Het duurde nog jaren voor zij een woning vond en alsnog met Arie, haar HBS-vriend van toen, te kunnen trouwen. De uit nood geboren technieken, het werken met waardeloos materiaal, bracht haar tot opvallende, originele en altijd unieke creaties. Zo maakte zij collages van New York, Jakarta en Amsterdam. Maar ook met haar olieverfschilderijen, aquarellen en pentekeningen oogstte zij veel bewondering. Zij won diverse prijzen en had exposities in binnen- en buitenland. In Jakarta ontving zij de Erasmuspenning voor haar hele oeuvre. Zestien van haar belangrijkste kunstwerken schonk zij aan Museum Bronbeek om ze te behouden voor volgende generaties. De kunstwerken vertellen namelijk op een chronologische, originele en gevoelige manier het overlevingsverhaal van Yvon. Door de jaren heen verwerkte zij haar emoties in haar creaties vanuit de gedachte, dat je van niets iets moois kunt maken. Haar motto, "delen is vermenigvuldigen" komt tot uiting in het beschikbaar stellen van de opbrengsten van haar werk aan onder andere Halin.

Stappen we tot slot van de wereld van de kunst over naar die van de actualiteit. Vermeldenswaard is, dat, 77 jaar na dato, op 19 januari jongstleden op het militair ereveld in Loenen zeven geëxecuteerde KNIL-militairen postuum het Mobilisatie Oorlogskruis hebben gekregen. Deze soldaten maakten deel uit van een groep van 215 militairen van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger die allen op 19 januari 1942 voor de kust van het Indonesische eiland Tarakan door Japanners werden geëxecuteerd. Deze militairen bemanden twee kustbatterijen op het eiland en wisten niet dat hun eenheid zich had overgegeven. Ze vochten daarom door en boorden twee Japanse mijnenvegers de grond in. De Japanners executeerden hen vervolgens uit wraak, op de plek waar de mijnenvegers tot zinken waren gebracht. Nabestaanden van deze zeven militairen kregen de onderscheiding uitgereikt uit handen van luitenant-generaal Hans van Griensven. Hij eindigde zijn speech met de vermelding, dat de geschiedenis van het KNIL nooit verleden tijd wordt. In *Wietekes Wereld* leest u meer. De namen van de militairen die de onderscheiding postuum hebben gekregen zijn korporaal Harm Ebbinge, 1e luitenant Johan Willem Storm van Leeuwen, sergeant-majoor Albert Jozeph Franciscus Schreuder, onderluitenant Karel Maurits Smit, soldaat David Petrus Maes, sergeant Jacobus Willem Hendrik Johannes Jacques Carolus Maigret en sergeant Willem Berghout.

STICHTING
PELITA

Comité van aanbeveling:

Marion Bloem
Adriaan van Dis
Wieteke van Dort
Boudewijn de Groot
Ernst Jansz
Yvonne Keuls
Frans Leidelmeijer
Liesbeth List
Willem Nijholt
Winnie Sorgdrager
Rocky Tuhuteru
Hans Wijers

MET IMMERZEEL OP ONDERZOEK

Bert Immerzeel was sinds jaar en dag verbonden aan zowel de Pensioen- en Uitkeringsraad als Stichting Pelita. Hij heeft zich in zijn werk over een lange periode intensief gericht op de verificatie van gebeurtenissen tijdens WO II in Nederlands-Indië en aansluitend de Bersiapperiode. Het leverde indrukwekkende historische verslagen op. Een aantal van zijn vaststellingen willen wij u niet onthouden.

HET VUUR VAN DE BERSIAP

Het nationaal onderzoek naar de gebeurtenissen in de jaren '40 is inmiddels halverwege. Omdat we nog een jaar of twee moeten wachten voor we een antwoord krijgen op onze vele prangende vragen, alvast (nogmaals) enkele gedachten over het aantal bersiapslachtoffers.

Stel, dat een historicus nu opeens concludeert, dat het bombardement op Rotterdam in 1943 geen 500, maar 5 duizend doden heeft gekost, of, dat de Watersnoodramp in 1953 geen 2 duizend, maar 20 duizend slachtoffers telde, dan zouden we ze toch voor gek verklaren? Waar zijn al die slachtoffers dan gebleven? Toch was dit wat gebeurde met betrekking tot het aantal bersiapslachtoffers en (bijna) niemand zei er iets van. Voor degenen die de discussie hebben gemist: tot een jaar of tien geleden werd steeds aangenomen, dat deze bersiap tot een 3500 slachtoffers aan Indo-Europese zijde had geleid. Het was dr. Lou de Jong die in Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog tot deze conclusie was gekomen, waarbij hij zich baseerde op de sterftecijfers, zoals in de jaren '40 bekend bij de *Opsporingsdienst Oorlogsgraven* (ODO). De Jong voegde hieraan toe, dat het definitieve aantal mogelijk iets hoger lag, omdat geen sterftecijfers bekend waren van (met name) Indo-Europese vrouwen die, woonachtig in het binnenland, gehuwd waren met Indonesiërs.

Ophoging

In 2005 deed historicus Herman Bussemaker er opeens een flinke schep bovenop. In zijn boek *Bersiap! Opstand in het paradijs* komt hij tot een schatting van 20 duizend slachtoffers, uitgaande van de officiële cijfers van het ODO, een 'oversterfte' in de bersiapkampen, en een aantal van 14 duizend vermoorden en vermisten'. Ook na hem werden door William Frederick (2012) veel hogere cijfers genoemd. Het woord 'genocide' viel zelfs. Deze enorme ophoging leidde in historische kring misschien tot wenkbrauw-

fronsen, er werd weinig tegenwicht geboden. Waarschijnlijk wilde men de vakgenoten niet te veel afvallen. Een bevriende historicus schreef mij eens: 'Frederick wilde academische furore maken door 10% van de Indo's uit te laten roeien, en Bussemaker c.s. wilden aandacht voor de belangen van de Indo-groep bij de Nederlandse overheid. (...) Die 20 duizend extra slachtoffers liggen (zeker) in een enorm massagraf waar niemand de locatie van kent. Naamlozen, van wie de nabestaanden ook nog eens niet de door een schandalige overheid achtergehouden uitkeringen hebben ontvangen!' Een hard, maar naar mijn mening terecht oordeel. Het leek er wel héél erg op, dat de cijfers om politieke redenen waren opgehoogd. Door de Indische gemeenschap in Nederland werden de hoge inschattingen dan ook omarmd, als waren zij een bewijs van de omvang van het geleden leed. Over de methodiek van Bussemaker en Frederick schreef ik reeds eerder. Zonder afbreuk te doen aan hun enorme bijdrage aan de geschiedschrijving van Nederlands-Indië: hier sloegen zij de plank behoorlijk mis. Bussemaker gaf overigens volmondig toe, dat hij meer afging op zijn gevoel dan op harde cijfers. Frederick reageerde niet toen ik hem confronteerde met een weerlegging van zijn gedachtengang.

Extrapolatie

Wat schortte aan hun benadering? Beiden hanteerden de methode van extrapolatie: als op een bepaalde locatie zó veel vermisten zijn, of zó veel doden vallen, zullen die op een andere locatie ook zijn gevallen. Frederick baseert zich vooral op de gebeurtenissen in de Simpanggevangenis in Soerabaja, Bussemaker onder meer op een lijst van vermissingen in Batavia. Over de Simpanggevangenis, daarover kunnen we kort zijn: gruwelijk en mensonterend, maar niet representatief voor heel Java. Over de vermissingen in Batavia en elders: een vermissing is niet hetzelfde als een moord.

Op 3 april 1946 meldde Het Dagblad 'dat in een officieel rapport over de zich op Java bevindende geïnterneerden de volgende cijfers (worden) genoemd betreffende de Europeesche en ons vriendschappelijk gezinde Indonesische kampbewoners gedurende het tijdvak van 15 September 1945 t/m 31 December 1945: Bandoeng: 72 vermoord, 5 gewond, 860 vermist. Batavia: 4 gedood, 6 gewond, ►

- ① Bersiap in Soerabaja.
- ② Archief Bronbeek.
- ③ Pemuda's met bamboe runcing.

14 vermist. Semarang: 42 gedood, 51 gewond, 86 vermist. Buitenzorg: 2 gewond. Ambarawa/Banjoebiroo: 21 vermoord, 54 gewond.'

Wat opvalt is het aantal vermisten in Bandoeng. Van deze stad weten we echter, dat de chaos compleet was. Half Java kwam hier terecht in deze maanden en iedereen was iedereen kwijt – hetgeen natuurlijk leidde tot de vele geregistreerde vermissingen. De meesten van deze vermisten – óók in Bandoeng – keerden echter terug. Deze terugkeer – al was het alleen al door de gebrekkige overdracht van de gegevens door de Britten aan de Nederlanders – werd niet of zeer gebrekkig bijgehouden. En zo leek het er tot ver in 1946 nog op, dat nog honderden, zo niet duizenden zoek waren. Niemand, ook Bussemaker of Frederick niet, kon echter de namen noemen van degenen, die in dat enorme naamloze massagraf terecht waren gekomen. Waarom niet? Heel simpel: omdat dat graf niet bestaat.

Brand

In november 2018 hoorden we van een enorme bosbrand in Californië. In de omgeving van het stadje Paradise werd alles in de as gelegd en tientallen bewoners lieten het leven. Aanvankelijk was sprake van tientallen, later honderden, en uiteindelijk zelfs 1200 vermisten. Een maand later – vooral dank zij het internet en de social media – was bijna iedereen getraceerd. Gelukkig maar. Hadden we in 1946 óók maar internet en social media gehad, dan zouden we nu niet hoeven te speculeren over het aantal slachtoffers. Hopelijk wordt met het eindrapport van het nationaal onderzoek een nieuw ijkpunt gelegd, een ijkpunt, niet gebaseerd op gevoel, maar op verifieerbare gegevens.

Mocht u willen reageren op dit artikel, stuur dan een e-mail naar: bert.immerzeel@gmail.com

SOMETIMES THE TWAIN SHALL MEET

2

De titel van dit verhaal in twee delen van Ed Vermeulen is geïnspireerd op de woorden *East is East, West is West and never the twain shall meet* van de Britse auteur Rudyard Kipling (1865-1936), schrijver van ondermeer *Junglebook*. Een verhaal waarin 'de contouren van mijn jeugd' (1) duidelijk zichtbaar zijn en ook de 'toevalligheden in het leven' (2) een grote rol spelen

BAARNSE COURANT

Een veertigtal jaren later kwam ik bij onderzoek naar mijn familiegeschiedenis in de Baarnsche Courant van dinsdag 22 april 1947 het volgende bericht tegen: 'Kota Baroe, Tarakan en Celebes. Bovenstaande schepen worden 1 mei, 30 april en 3 mei te Rotterdam, Amsterdam en Amsterdam verwacht. Passagierslijsten ter inzage, Spoorstraat 2, dagelijks van 9 tot 12 uur.'

Dit kleine krantenberichtje gaf aan, dat Martje en ik elkaar, weliswaar op enige afstand en slechts op papier, al in 1947, slechts gescheiden door twee deuren en de marmeren gang van Spoorstraat 2, hadden kunnen ontmoeten! Oost (Batavia-Kota Baroe), West (Baarn-Spoorstraat 2), de cirkel was rond!

KERSTPOST 1948

In september 1948 ging ik naar de, recht tegenover ons huis gelegen, Hervormde Lagere School. Dat de keuze op deze school viel had te maken met de pragmatische instelling van mijn moeder 'Kwaliteit van de school goed, mooi! School op loopafstand, aan de overkant, des te beter!' In de eerste klas kreeg ik les van de allerliefste juf van de hele wereld, Atie van Harn. Van haar leerde ik lezen en schrijven, twee zaken die tot op de dag van vandaag een grote rol spelen in mijn leven. Het leven verliep zoals je dat van een 'eerste klasser' kunt verwachten, leren, spelen en de wereld ontdekken. Het was ook de tijd dat veel Nederlandse jongens vrijwillig of dienstplichtig hun vaderland dienden als soldaat in het verre Indië. Met dit land voelden wij ons door familiebanden, maar ook door de spaaractiviteiten voor de Zending,

- ① Baarnsche Courant, dinsdag 22 april 1947.
- ② De kaart met het hanengevecht.
- ③ De woorden van soldaat Van Bolveren.
- ④ De woorden van soldaat Van Bolveren.
- ⑤ Martje en Ed, januari 1964.

verbonden. Briefpost was het alom verbindende communicatiemiddel; internet en e-mail hadden alleen kunnen bestaan in de boeken van Jules Verne. Juffrouw van Harn besloot om met de klas mee te doen aan een door het NIWIN, de Nederlandse Inspanning Welzijnsverzorging Indië, opgezette actie om Kerst- en Nieuwjaarsgroeten te sturen naar de soldaten in Indië. Ondanks het feit dat we de ontvangers van onze kaarten niet kenden, hadden wij door de verhalen van onze juf toch een gevoel, dat onze kaartjes voor een lichtpuntje konden zorgen in de dagen voor Kerstmis.

DOOS MET HERINNERINGEN

We kregen ook post terug. In mijn doos met herinneringen bevindt zich een prachtige fotokaart van een hanengevecht op Bali. De kaart is gedateerd 12 januari 1949 en als ik het goed lees vanuit Soebang op Java verstuurd. De tekst geschreven door de mij onbekende soldaat:

Beste Eddy

Hartelijk bedankt voor de kerst-en nieuwjaarsgroeten die ik van je ontving. Ik was er zeer blij mee. Ik ben nu al twee jaar in Indië, maar dit heeft me zeer verrast, dat jullie op school ook nog aan ons denken. Eddy, de hartelijke groeten, ook voor je papa en mama Sold. 1 klas A van Bolveren 250718061, 2e H.P.V.A.

Ongeveer vijftientig jaren geleden besloot ik een zoektocht naar soldaat van Bolveren te beginnen teneinde vast te stellen of mijn Kerstwens nog in zijn herinnering voortleefde. Ik vond een vroegere dienstmaat van hem. Deze vertelde dat zijn maats' naam niet voorkwam op de lijst van thuisvaarders. Eén ding was, na onderzoek bij de oorlogsgravenstichting, zeker: soldaat van Bolveren was niet in Indonesië gestorven. Het meest waarschijn-

lijke scenario: hij was direct vanuit Indonesië naar Australië of Nieuw Zeeland geëmigreerd en al een aantal jaren geleden overleden. De doos met herinneringen bleef gesloten.

HOE HET VERDER GING

Martje en ik trouwden op een winterse dag in januari van het jaar 1964 en onze ooit kruisende levenspaden lopen nu al meer dan zevenenvijftig jaren parallel: 'East is East, West is West and sometimes the twain shall meet'.

Nog steeds wonen wij in Baarn, weliswaar op een ander adres, en de villa Spoorstraat 2 is nog altijd beeldbepalend mooi. Ook nu, misschien wel meer dan ooit, is mijn advies: 'Volg de contouren van uw jeugd en heb oog voor de toevalligheden in het leven.'

INTERNERING IN EN EVACUATIE UIT DE REPUBLIKEINSE KAMPEN

6

Tijdens haar onderzoek naar de Republikeinse kampen heeft Mary van Delden van gegevens uit interviews, enquêtes, boeken en archieven – ondanks soms tegengestelde en mogelijk foutieve informatie of gebrek aan gegevens – een reconstructie gemaakt van de interneringen en de evacuatie in de achttien residenties van Java. Dit onderzoek is niet gepubliceerd. Voor Pelita Nieuws beschrijft zij de gebeurtenissen die voor sommige residenties – gezien de plaatsruimte – sterk zijn ingekort.

De residentie Buitenzorg, deel 1

Vanwege alarmerende berichten uit Bandoeng en Buitenzorg en omdat in Bandoeng (en Tjimahi) zoveel ex-Japanse geïnterneerden in kampen zaten, besloten de Britten van beide steden eveneens bruggenhoofden te maken. Buitenzorg was de eerste stap om de troepen vanuit Batavia via Soekaboemi in Bandoeng te krijgen en de onrustige stad werd op 14 oktober 1945 bezet. De Britten namen de republikeinse kampen in Buitenzorg en Soekaboemi over (als enige op Java), waardoor de geïnterneerden slechts korte tijd onder toezicht van Indonesiërs stonden.

In de residentie Buitenzorg zijn 25 republikeinse kampen gevonden. Dankzij een aantal verslagen en rapporten over Buitenzorg, Soekaboemi en Depok is een redelijke reconstructie mogelijk. Een van die verslagen is het uitgebreide rapport van

Wicherts, oud-voorzitter van de afdeling Buitenzorg van het Nederlandse Rode Kruis. Opvallend is, dat uit zijn verslag blijkt, dat in Soekaboemi het aspect van bescherming door Indonesische stadsautoriteiten duidelijk naar voren komt.

Als ex-bewoner van een Japans kamp in Tjimahi bezocht hij na de capitulatie Soekaboemi voor de eerste keer van 8 tot 10 september. Toen hij echter op 21 september terugkeerde, was – zoals overal op Java – de politieke situatie belangrijk gewijzigd. Met twee kampgenoten startte Wicherts het Rode Kruiswerk in Soekaboemi. Hij nam contact op met Japanse officieren die hem na aandringen zouden voorzien van rijst, olie, suiker, zout en kleding voor behoeftige Nederlanders. Vervolgens werd contact gelegd met lokale bestuurders. Tijdens de eerste vergadering op 22 september waren van Indonesische kant aanwezig de regent, burgemeester Samsodin, de heren Sadeli en Kossasih van de stadspolitie, dr. Aboe Hanifah, hoofd van het ziekenhuis Lidwina, een tweetal onbekende Chinezen en enige leiders van de BKR (Badan Keamanan Rakjat – Volksveiligheid Organisatie). Met Wicherts plannen ten aanzien van hulpverlening waren de aanwezigen het eens. Toen hij ten slotte opmerkte, dat de jeugd, die nogal dreigend op de voorgrond trad, wel eens moeilijkheden zou kunnen veroorza-

① Buitenzorg, Ursulinenklooster.

② Soekaboemi, Landbouwschool.

bron: Geïllustreerde atlas van de Bersiapkampen, uitgeverij Profiel BV.

ken, verklaarde een van de BKR-leiders, dat Wicherts zich niet bezorgd hoefde te maken. Hij nam als leider de volle verantwoordelijkheid voor de jeugd op zich.

Het is tekenend voor de situatie (enerzijds fel, anderzijds gematigd optreden van Indonesiërs), dat het stadsbestuur en de politie bereid waren mee te werken aan hulpverlening. Het voedsel, dat via geld van het Rode Kruis gekocht kon worden of uit Japanse voorraden kwam, was namelijk alleen voor (Indo-)Europeanen bestemd, terwijl veel Indonesiërs er vaak slechter aan toe waren. De Indo-Europeanen zaten ook in het distributiesysteem, dat in de Japanse tijd was opgezet, maar konden in het algemeen wat beter rondkomen dan de doorsnee Indonesiër. Zij waren dan ook niet degenen die letterlijk verhongerden. Vooral de bewoners van de stads- (en plattelands) kampongs was de ellende van het Japanse tijdperk aan te zien. Opmerkingen van een Nederlandse ooggetuige over

'uitgemergelde lichamen van vrouwen en tot skeletten vermagerde kinderen', zegen genoeg over de rampzalige toestand waarin vele Indo-nesiërs verkeerden.

Het ontging de *pemoeda* dan ook niet, dat de Indo-Europeanen dubbele rijstantsoenen kregen van de inheemse distributie en van het Rode Kruis. Wicherts kreeg van gematigde Indonesiërs de waarschuwing om, noch in geld, noch in goederen, steun te verlenen aan Indo-Europeanen. Dat zette kwaad bloed bij de *pemoeda*, omdat de Indonesische bevolking niets kreeg.

Tot 3 oktober hadden de Indonesische autoriteiten in Soekaboemi de zaak goed in handen. Daarna ging de politieke situatie met de dag achteruit, omdat radicale *pemoeda* op de voorgrond traden. Er kwamen opdrachten uit Buitenzorg van het *Centrale Nationale Comité Buitenzorgse Gewesten of Volksfront* om pamfletten te verspreiden met de tekst dat iedere Indonesiër zijn eigen Nederlandse (Indo) slachtoffer moest zoeken. Deze organisatie ver-

klaarde op 11 oktober ook in oorlog te zijn met Nederland. Een actie waartegen Hatta, de Indonesische vice-president, op 17 oktober in het dagblad *Merdeka* formeel stelling nam door de verklaring, dat alleen de regering het recht had oorlog te verklaren. Inmiddels molesteerden *pemoeda* Europeanen, hielden huiszoekingen en roofden weg wat van waarde was. Een voedselboycot werd dagelijks verscherpt. De inheemse distributie leverde niet meer aan Indo-Europeanen en ze mochten niets op de *pasar* kopen.

De situatie was zodanig, dat het voor de BKR en de politie langzamerhand onmogelijk werd om de zaak in de hand te houden. Wicherts zag het gevaar en probeerde op 10 oktober een Japanse kolonel over te halen om de Europese ingezetenen van Soekaboemi bij elkaar te brengen in een afgebakend stadsdeel en deze wijk onder bescherming van Japanse troepen te stellen. Hij had geen succes, want de kolonel weigerde actie te ondernemen. Mogelijk, omdat ook Japanse onderkomens werden geplunderd en omdat op dezelfde dag alle

nog buiten wonende Japanners in Buitenzorg het bevel kregen om te verhuizen naar het hoofdkwartier in het Ursulinenklooster.

Op 11, 12 en 13 oktober kregen verschillende (Indo)-Europeanen in Soekaboemi te horen, dat zij hun huizen op staande voet moesten verlaten of binnen een paar dagen. Anderen werden zonder reden door *pemoeda* opgepakt en in het politiebureau, waar de politie was uitgezet, opgesloten. Met moeite kreeg Wicherts ze op 14 oktober weer vrij. Van het Rode Kruis-kantoor werd de registratie van het Kantoor *Displaced Persons* (KDP) door *pemoeda* meegenomen. Tot verbazing van het Rode Kruis-personeel kwam de KDP-registratie terug, maar op alle formulieren moesten zij het door de Indonesiërs gehate woord NICA (*Netherlands Indies Civil Administration*) vervangen door RAPWI (*Recovery of Allied Prisoners of War and Internees*) en afstempelen met een Rode Kruis-stempel.

Wordt vervolgd

WIETEKE'S WERELD

TARAKAN

Brrr, wat is het koud. Zachte winter of niet, gisteren, 19 januari, moest ik in de open lucht zingen op de *Oorlogsbegraafplaats Loenen* en het was bitter koud. Als enige had ik op mijn klapstoeltje een deken gekregen. Mooi zwart glanzend. Een van de militaire hoge omes drukte mij de hand en ik riep: 'O, heerlijk, hou ze nog even vast, u heeft zulke heerlijk warme handen.' Het was 19 januari en we waren bij het Monument voor de gevallen in Tarakan. Ik ben altijd weer blij als ik er ben, want zeven jaar geleden begon het ontstaan van dit monument met een column in het Pelita Magazine. In januari 1942 werden 215 militairen van het KNIL op een afschuwelijke manier ter dood gebracht. Zij waren op het olierijke eiland Tarakan gestationeerd. Zij verdedigden twee kustbatterijen: Peningki en Karoengan. Japan wilde het eiland veroveren: er was een haven en een vliegveld aanwezig en...olie! In december 1941 waren de aanvallen begonnen en in januari 1942 liepen twee Japanse mijnenvegers de haven van Tarakan

binnen. De KNIL militairen brachten de twee Japanse mijnenvegers tot zinken. De telefoonlijnen waren doorgesneden door de Japanners, dus de bewuste manschappen wisten niet, dat de eenheid zich al overgegeven had. Daarom vochten de KNIL-militairen door. Ze staken de olie in brand en in de vuurzee viel er voor Japan niets meer te veroveren. Japan nam wraak. Met een omtrekkende beweging vielen ze van achteren de nederzetting aan en 215 militairen werden opgepakt. Dat mochten die Japanners absoluut niet, want zij wisten wél, dat de eenheid zich al overgegeven had. De manschappen werden aan boord gebracht van een inmiddels gearriveerd schip en op een vreselijke manier ter dood gebracht. Rug aan rug aan elkaar vastgebonden, werden ze met bajonetten doorstoken en levend in zee gegooid. Dat gebeurde voor de kust van het eiland Tarakan. Adoe vreselijk toch. Maanden, jarenlang wisten de nabestaanden niet wat er met hun familieleden gebeurd was. Uiteindelijk kwamen de brieven bij de familie

binnen. Knullige bewoordingen als uw man is 'afgemaakt'. Welke oen had die doodsberichten opgesteld? Enfin, het monument is er nu en het was weer een mooie bijeenkomst. Zeven strijders werden postuum geëerd; hun nabestaanden kregen een Mobilisatie-Oorlogskruis. Heerlijk voor ze. Eindelijk gerechtigheid. Ik zong een paar liedjes, maar het leukst vond ik om *Old soldiers never die* te zingen. Het lied heb ik indertijd opgenomen met de *Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso* in Assen, maar het staat nog steeds niet op een nieuwe veteranen cd. Na afloop waren er thee, koffie, frisdranken en heerlijke versnaperingen. Knalgroene, verse pandancake, een verrukkelijke Indische macaronischotel met knapperige kaas erop. Kwee lapis, marmercake, nog veel meer Indische koekjes en schalen vol katjang en andere nootjes.

Intussen heeft de voorstelling *Ya, dat is iets Indisch* van Ricky Risolles in Zaltbommel, waar Tante Lien ook aan meedoet, veel

foto: Rien Eijbersen

succes. Het is telkens uitverkocht. Mensen komen uit Sneek en Limburg naar Theater De Poortery in Zaltbommel toe. Het is een feest om aan dit stuk mee te doen. Ricky, deze jonge Indo, barst van het talent en is onwijs grappig. Er spelen drie uitstekende Indische muzikanten mee: Guus Paat, Pim Fuchs en Laurens van Wessel. Wie wil kan ook een Indische maaltijd nuttigen voor de voorstelling. Of, als het een matinee is, er na.

Ook was ik op een Willem Wilmink manifestatie in Twente waar het lijvige boek *In de man zit nog een jongen* gepresenteerd werd, dat Elsbeth Etty over hem geschreven heeft. Een ludieke happening hoor. Midden in het bos was een restaurant waarvan ik de naam niet meer weet en de grote zaal was bomvol bewonderaars van Willem Wilmink. Elsbeth Etty werd een uur lang geïnterviewd door Radio Oost. Wobke, de

weduwe van Willem knikte af en toe mee als er een bepaald moeilijk onderwerp aan de orde kwam en de zaal genoot. Ook van de muziek. Een steengoedie band o.l.v André Kerver, die zelf erg mooi klarinet speelde. Heerlijk dat ik ook een aantal liedjes van Willem Wilmink mocht zingen. Het feestmaal daarna was voortreffelijk: bospaddestoelensoep, verrukkelijke halve broodjes met gerookte zalm en andere heerlijkheden, fruitsalade en nog veel meer lekkers. Het publiek werd werkelijk op een topmiddag getrakteerd. Tot slot een van mijn lievelingsliedjes van Willem Wilmink op muziek van Harry Bannink:

Visite uit de Hemel

*Ik ben een meisje uit de stad
Ik heb een rare droom gehad
Ik droomde van een man
die uit de hemel was gekomen*

*Die bij ons op visite zat
En die een heel dun lichaam had
Dat was een vreemde man,
waar ik vannacht van lag te dromen
Toen ik hem gevraagd had waar vandaan
Hij naar beneden was gegaan
Zei hij: kijk naar de lucht,
dan zie het huis waarin wij wonen
En niet zo heel ver van de maan
Zag ik zijn huisje duidelijk staan
Een kleine boerderij met witte bloesems
aan de bomen
Daar was een weg met een heg vol bramen
Daar was een weg waar heel weinig
mensen kwamen
Er stond een geitje bij die boerderij
Een geitje stond in het gras
Daar in de verte, daar waar de hemel was*

Willem Wilmink schreef dit gedicht naar aanleiding van zijn zoontje Michiel.

INDISCHE BUURTEN IN NEDERLAND

(DEEL 24)

HAARLEM

Veel Nederlandse gemeenten hebben straatnamen die verwijzen naar Nederlands Oost- of West-Indië. Verwijzingen naar (delen van) eilanden, plaatsen, rivieren, bergen, vulkanen, samenvattende namen (zoals Insulinde) en namen van personen (zoals gouverneurs-generaal Pieter Both of J.P. Coen). Onder regie van initiatiefnemer Dick Rozing werken verschillende auteurs aan het boek *Onze Indische Buurten*. Lisette Breedveld die geschiedenis en architectuurgeschiedenis heeft gestudeerd, beschrijft de Indische buurt van de Noord-Hollandse hoofdstad Haarlem. De historische foto's komen van het Noord-Hollands Archief en de hedendaagse zijn van Dick Rozing.

Economische bloei

Haarlem maakte vanaf 1850 een economische bloeiperiode door. De belangrijkste oorzaak voor deze voorspoed was de aanleg van de spoorwegen. De verbeterde

infrastructuur zorgde ervoor, dat kleine bedrijven konden uitgroeien tot grote industriële complexen, zoals de chocolade-fabriek Droste. De groeiende bedrijvigheid trok vanzelfsprekend grote aantallen arbeiders naar de stad. In 1851 telde Haarlem 25.888 inwoners en in 1901 was dit aantal al gestegen naar 64.819. Buiten de gesloopte middeleeuwse omwalling werden nieuwe wijken gebouwd. Al snel breidde de stad zich uit naar het noorden, grotendeels op grond van de toenmalige gemeente Schoten. Een van de eerste uitbreidingswijken was de Transvaalbuurt. In 1901 werd gestart met de bouw van deze wijk in opdracht van de NV Binnenslandsche Exploitatiemaatschappij voor Onroerende Goederen. Deze maatschappij speelde handig in op de toestroom van arbeiders naar Haarlem en had met de realisatie van de Transvaalbuurt de smaak te pakken gekregen. De maatschappij breidde nog verder uit naar het noorden waarmee een nieuwe wijk ontstond: de Indische buurt.

- ① Javastraat
- ② Riouwstraat
- ③ Soendaplein

Naamgeving

'Naar aanleiding der oplevering van nieuwe straten en het ter bebouwing gereed zijn der aangebouwde perceelen, moeten aan bedoelde straten namen gegeven worden. (...) Burgemeester en Wethouders stellen den raad voor het gedeelte benoorden de Spaanschevaartstraat en beoosten den Rijkstraatweg als archipelbuurt te doopen.' Zij stelden voor 'de straat evenwijdig loopende aan de Cronjéstraat te noemen Javastraat en de eerste noordelijke parallelstraat der Spaanschevaartstraat Soendastraat'. Dat de gemeenteraad op dat moment, 28 mei 1906, besloot in de naamgeving een link met Nederlands-Indië te leggen is niet verwonderlijk: begin twintigste eeuw was de macht van Nederland in heel Indië opgebloeid en was het land vrijwel geheel in handen van Nederland. De kolonie was een belangrijke bron van inkomsten voor ons land en velen

hadden er bekenden wonen. Dat een van de eerste straten in de Indische buurt Javastraat werd genoemd, is eveeens niet wonderbaarlijk: Java was het centrum van de Nederlandse koloniale macht. Java was een van de Soenda-eilanden en het water tussen Java en Sumatra heet Straat Soenda. Dat een van de andere eerste straten Soendastraat werd genoemd, is daarom ook geen toeval. Twee dagen na de genoemde raadsvergadering besteedde het Haarlems Dagblad aandacht aan de naamgeving: *'Naast de Transvaal-buurt zal daar dus een Archipel-buurt verrijzen en het zal dan niet lang duren of den menschen die van het eene deel naar het andere verhuizen, zullen zeggen, dat ze uit Transvaal naar Indië verhuizen.'*

Drie fasen

De totstandkoming van de Indische buurt is in drie fasen op te delen. De NV Binnenlandsche Exploitatiemaatschappij had in 1900 een plan ingediend voor de bouw van een nieuwe woonwijk op het landgoed 'Het Klooster'. Het klooster ontstond in de achttiende eeuw en het bijbehorende landgoed lag tussen het Spaarne en de huidige Spaansevaartstraat. De uitbreiding op de grond van 'Het Klooster' ging zo voorspoedig, dat enkele jaren later plannen werden gemaakt voor uitbreiding ten noorden van de Spaansevaartstraat. Het College van burgemeester en wethouders stelde daarom op 28 mei 1906 aan de gemeenteraad voor om *'het gedeelte benoorden de Spaansevaartstraat en beoosten de Rijksstraatweg als archipelbuurt te doopen'*. De Indische Buurt was daarmee in 1906 een feit. De eerste fase liep van 1904 tot 1915 en werd begrensd door de Soendastraat en Riouwstraat. Deze eerste fase was, net als de Transvaalbuurt, gebouwd in opdracht van de NV Binnenlandsche Exploitatiemaatschappij en kenmerkt zich door een hele dichte bebouwing en relatief kleine woningen met zelden een voortuin. Deze eerste fase lijkt daarmee qua uiterlijk ook op de Transvaalbuurt. Na de Eerste Wereldoorlog ging de tweede fase van start. Tijdens deze tweede fase, die

van 1921 tot 1926 duurde, werden de meeste huizen in de Indische buurt gebouwd. Voor de Eerste Wereldoorlog stopte de bouw bij de Soendastraat en de Riouwstraat, maar nu werd er ten noorden van de eerste fase gebouwd. Eigenlijk werd het gehele gebied, tot aan de Jan Gijzenkade bebouwd. De NV Binnenlandsche Exploitatiemaatschappij trok zich terug. Diverse particuliere partijen kregen hierdoor de kans om te gaan bouwen, waardoor het uiterlijk van de woningen in de Indische buurt sterk wijzigde. De woningen uit deze tweede fase waren aanzienlijk groter dan de huizen uit de eerste fase, er waren veel meer voortuinen en de huizen hadden ook een heel ander uiterlijk. De woningen kenmerken zich onder andere door strakkere lijnen, platte daken en versieringen in baksteen. Dit laatste was in de jaren twintig, mede onder invloed van de Amsterdamse School, zeer typerend. Hoewel er vooruitgang werd geboekt, bleef de buurt zeer dichtbebouwd en was er weinig ruimte voor groen. Er werd gebouwd met gesloten bouwblokken en de huizen hadden vaak twee tot drie bouwlagen. Ten slotte ging de derde fase van start na de opheffing van de gemeente Schoten in 1927. Langs de Obistraat, Molukkenstraat en Zaanenstraat lagen nog enkele onbebouwde percelen. Hoewel de tweede fase nog maar kort geleden was afgerond, is er toch een duidelijk verschil te zien. De huizen die vanaf 1927 werden toegevoegd, waren minder kubistisch van vorm, hadden schuine in plaats van platte daken en de versieringen in het metselwerk ontbraken. Los van de drie ontstaansfasen blijft de Indische buurt natuurlijk in ontwikkeling. Zo is er bijvoorbeeld in 1950 de Nieuw Guineastraat toegevoegd. Ook in 1989 werd een nieuwe straat met nieuwbouw aan de Indische buurt toegevoegd, de Ambonstraat. Op 3 maart 2009 heeft het college van burgemeester en wethouders besloten de volgende namen op het voormalig Deliterrein vast te stellen: Arubastraat, Bonairestraat, Curaçaoplein, Sabaplaats en St. Eustatiusplaats. Als argumentatie wordt gegeven: *'De straten in de omgeving van het Deliterrein zijn vernoemd naar Oostin-*

④ Kaart Schoten, 1922.

⑤ Bouw van de school aan de Ternatestraat, 1925.

⑥ De Indische straat, 1930.

dische eilanden. Aangezien de Westindische eilanden nog niet vernoemd zijn, is er voor gekozen de straten in dit gebied namen te geven van Westindische eilanden. Het Deliterrein waarop de gasfabriek in de Indische buurt Zuid stond, ligt al jaren door de crisis te wachten op een nieuwe bestemming. De bodemsanering is in 2014 afgerond en de locatie is nu geschikt voor woningbouw. Onder de naam Schoterkwartier moeten er op het voormalig Deliterrein ruim 130 eengezinswoningen en appartementen komen, ondermeer in een toren met zeventien verdiepingen.

Bewoners

Doordat de Indische buurt in drie fasen werd gebouwd, is er een diversiteit aan architectuur en stedenbouwkundige opzet te vinden. Niet alleen de gebouwen, ook de bewoners waren zeer divers. De Indische buurt werd bewoond door arbeiders, ambtenaren, middenstanders en kantoor-medewerkers. Tussen de straten bestonden wel verschillen. Zo was de Zaanenstraat bijvoorbeeld een vrij chique straat, terwijl in de Soendastraat en de Spaansevaartstraat de huur aanzienlijk lager lag dan in de rest van de buurt. Ook tussen Noord en Zuid bestonden verschillen, over het algemeen vonden bewoners van de Indische buurt Zuid, dat de Indische buurt Noord een echte arbeidersbuurt was. De Indische buurt heeft sinds de bouw verschillende veranderingen ondergaan. Na de Tweede Wereldoorlog werd bijvoorbeeld het gebied ten noorden van de Nieuw Guineastraat aangepast; daar moest de oorspronkelijke bebouwing plaatsmaken voor grote schoolgebouwen. Met de stadsvernieuwing die startte in de jaren tachtig werd ook een aantal flinke ingrepen gedaan.

De Krim

De Indische buurt is niet de enige plek in Haarlem waar de straatnamen verwijzen naar het koloniale verleden. Ten noorden

van de Indische buurt, richting Bloemendaal, is in de jaren dertig een buurtje ontstaan waar de straatnamen eveneens verwijzen naar de voormalige kolonie. De grond waarop de buurt toen werd gebouwd, behoorde voor 1927 toe aan de gemeente Bloemendaal. Na de gemeentelijke herindeling van 1927 hoorde de grond bij de gemeente Haarlem. Op 8 april 1935 besloot het gemeentebestuur deze nieuwe straten te noemen naar gouverneurs en generaals die, met name in de 17e eeuw, een belangrijke rol in de voormalige koloniën speelden: '(...) en aan de wegen gelegen op een terrein ten westen van de Delft (nabij station Bloemendaal) de volgende namen: Orionweg, Pieter Bothlaan, Laurens Reaelaan, van Diemenlaan, de Carpentierlaan, Christoffel van Swollaan, Lodewijk van Deijssellaan, Cornelis van der Lijnstraat, Rijklof van Goensplein, Jan Pietersz Coen-

laan, van Riebeecklaan, Jan Maetsuykerlaan, Cornelis Speelmanlaan, Willem van Outshoornlaan, Carel Reinierszlaan.' De buurt kwam tot stand in de jaren dertig. In die periode werden er in Overdelft, met name in het zuidelijke deel, vooral eengezinswoningen gebouwd. Ook in de jaren vijftig en zeventig is nog veel gebouwd, waaronder voornamelijk gesloten bouwblokken en flats. Hoewel het gebied officieel Overdelft heet, wordt het in de volksmond vaak De Krim genoemd.

Verzetshelden

Naast De Krim en de Indische buurt is er nog één andere plek in Haarlem waar straatnamen verwijzen naar de koloniale geschiedenis in het voormalige Nederlands-Indië. In de Zuiderpolder zijn drie straten vernoemd naar verzetsstrijders. De Kartinistraat, de Sutan Sjahrirstraat en de

UW BIJDRAGE IS GEWENST

U kunt een bijdrage aan het project leveren door uw verhaal te delen. Woont u in een Indische buurt of straat en heeft u er mooie, boeiende herinneringen aan, stuur dan uw reactie of foto's naar info@indischebuurten.nl. U kunt het initiatief financieel steunen en alvast het boek reserveren. Kijk op www.indischebuurten.nl of bezoek de Facebook-pagina *Indische buurten* voor actuele informatie.

Mohammed Hattastraat kregen in 1987 en 1988 hun namen. In tegenstelling tot De Krim en de Indische buurt gaat het hier niet meer over het succesverhaal van de koloniale overheersing in het voormalige Nederlands-Indië.

INDIË IN NEDERLAND

6

Leeft Indië nog? En waar vindt men Indië dan in Nederland? In deze serie gaat Monnique Haak op zoek naar organisaties, activiteiten en herdenkingen in Nederland waar bezoekers Indië kunnen tegenkomen. Mevrouw Marjet Cochius (78) vertelt over de organisatie BEGO.

Wat betekent BEGO? "Bond van ex-geïnterneerden en gepatrieerden van overzee."

Waarom werd u lid van de BEGO? "De BEGO hielp mensen die uit Indië kwamen. We werkten samen met vele andere organisaties, onder andere met Stichting Pelita. Ik ben eind november 1941 geboren. In 1942 was ik zes maanden oud toen ik, samen met mijn zus Freddie en mijn moeder, in het vrouwenkamp Poeloe Brayen terecht kwam. Dit kamp ligt in Noord-Sumatra, in de buurt van Medan. Daarna hebben we in de kampen Gloegoer en Aik Pamienke gezeten. Allemaal in Sumatra. Mijn zus Freddie was zes jaar oud toen ze het kamp in ging. Zij kon zich het nog goed herinneren. Zij heeft er veel last van gehad na de oorlog en ze heeft ook allerhande psychologen bezocht. Zo voelde zij zich verwant met de BEGO. Ik ben erbij gekomen door mijn zus. Dat was ergens in de jaren negentig. Toen Fred het overnam als voorzitter, werd ik meteen plaatsvervangend secretaris. Dat was mijn bedoeling helemaal niet, maar ik deed het om mijn zus te helpen."

Uw zus Freddie heeft veel betekend voor de BEGO. "Het is echt aan haar te danken geweest dat de BEGO zo lang is blijven bestaan. Freddie heeft door haar vele werk de BEGO wel een beetje uit het slop gehaald. De bezoekersaantallen namen toe. Ook heeft Freddie ervoor gezorgd dat er één afgevaardigde van de BEGO in het Indisch Platform terecht kwam. Dat was Herman Bussemaker. Herman Bussemaker was lid van de BEGO en werd op die manier lid van het Indisch Platform. Herman was onze historicus. Hij heeft ook een boek geschreven, *Indisch verdriet*. Dat gaat over de strijd om erkenning. Later schreef Herman een boek over de Bersiap, *Opstand in het paradijs*."

Erkenning was het grootste hangijzer. "We strenden niet alleen om erkenning. Het bestuur van de BEGO organiseerde ook ieder jaar een herdenking. De herdenking van de slachtoffers van de Japanse zee-transporten. Het gaat hier om het transport tijdens de Japanse bezettingstijd naar bijvoorbeeld de Birma-Siam spoorweg, de Japanse mijnen of onder andere naar Timor, daar moesten ze heen voor de aanleg van een vliegveld. De vrachtschepen van deze zee-transporten werden de zogenaamde 'hell ships' genoemd. Duizenden krijgsgevangenen werden in het ruim gestouwd. Ze konden nauwelijks zitten. Uiteraard waren er geen toiletten aanwezig,

Freddie Cochius

Marjet Cochius

waardoor er ziektes uitbraken. Verder was het bloedheet in het ruim. Met als gevolg dat velen het daardoor niet overleefden. Bovendien waren de zeetransporten gevaarlijk. De geallieerden torpedeerden deze schepen. Er werd boven op het dek namelijk oorlogsmaterieel vervoerd, kanonnen bijvoorbeeld."

Wat is u nog meer bekend van deze hell ships? "Mijn vader heeft op zo'n hell ship gezeten. Hij werd getransporteerd naar Birma-Siam om aan de spoorlijn te werken. We weten niet op welke. Hij sprak er nooit over. Dan zeggen we: 'Spreken is zilver, zwijgen is Indisch'. Alle namen van de vrachtschepen van de Japanse zee-transporten eindigden op het Japanse woord Maru. ▶

De Suez Maru, de Montevideo Maru, enzovoorts. Er waren wel 160 van deze hell ships. De Junyo Maru is daarvan het bekendste schip. Daar zijn de meeste slachtoffers gevallen. De Junyo Maru werd getorpedeerd door een Britse onderzeeër. Aan boord waren toen ongeveer 2.500 ABDA's, dat zijn Amerikaanse, Britse, Nederlandse (Dutch) en Australische krijgsgevangenen. Daarnaast waren er ook nog eens 4.200 Indische mensen aan boord, die Romusha's werden genoemd. Zij waren werkslaven en werden nog slechter behandeld dan de ABDA's. In totaal kwamen bij de torpedering van de Junyo Maru meer dan 5.000 mensen om het leven."

Hoe is het nu met de herdenking? En met de BEGO? "De herdenking van de zeetransporten wordt nog ieder jaar gehouden in Bronbeek. Dat gaat door. Maar de BEGO is in oktober 2018 opgeheven. Dat was onze laatste vergadering. Toen hebben we met een traan gevierd, dat we opgeheven zijn. Het ledenaantal nam af, daarom is de club opgeheven. Het gaat mij nog steeds aan het hart. Je had altijd aanspraak op de activiteiten van de BEGO. Als ik eens iemand meenam, had die persoon ook altijd aanspraak. Dat is toch bijzonder. Maar we kunnen

het niet volhouden. We gaan kwakkelen met onze gezondheid. Allemaal. Iedereen. Dan is het niet meer te doen."

De herdenking van de zeetransporten gaat nog wel door? "Ik ga nog ieder jaar naar de herdenking van de zeetransporten. De herdenking gaat door. Het is een stichting geworden. Freddie heeft toen ze voorzitter was, bedacht om de herdenking los te koppelen van de BEGO en er een stichting van te maken. De prognose was toen al dat de BEGO er toch ooit mee op zou houden. Overigens speelt de Haagse band 'The Doop Brothers' altijd tijdens de herdenking. Verder heeft onze Indische troubadour Wouter Muller een lied over de zeetransporten gemaakt. Hij heeft toestemming gegeven om dit lied te laten horen op onze herdenking."

Zijn er op de herdenking nog overlevenden aanwezig? "Er zijn steeds minder mensen aanwezig die het nog kunnen navertellen. Alex Bloem, de vader van Marion Bloem, overleefde één van deze hell ships. Hij was altijd aanwezig tijdens de herdenking, maar Alex Bloem is een paar jaar geleden overleden. Van de mensen die het nu nog kunnen navertellen, ken ik alleen nog Willem

Punt. Hij is 93 jaar oud. Willem heeft een boek geschreven over die zeetransporten, 'Survivor'. Afgelopen september mocht hij tijdens de herdenking het eerste exemplaar van zijn boek overhandigen aan Jeanine Hennis-Plasschaert, oud-minister van Defensie."

Zus Freddie Cochius was voorzitter van de BEGO vanaf de jaren 90 tot 2012, tot ze overleed.

De Stichting Herdenking Slachtoffers Japanse Zeetransporten (1942-1945), kortweg SHSJJ, is een vrijwilligersorganisatie met als voornaamste doel het organiseren van de jaarlijkse herdenking bij het *Hell Ship* monument op Landgoed Bronbeek in Arnhem. Tijdens deze bijeenkomst worden meer dan 100.000 slachtoffers herdacht; 22.000 ABDA (American/British/Dutch/Australian) krijgsgevangenen en meer dan 80.000 Indonesische dwangarbeiders. De overgrote meerderheid hiervan liet het leven op een van de 182 Japanse *Hell Ships*, gedurende 277 vaarten naar de beruchte Birma-Siam- en Pakan Baroe-spoorlijnen en de vele andere Japanse werkkampen.

11

OOST & WEST

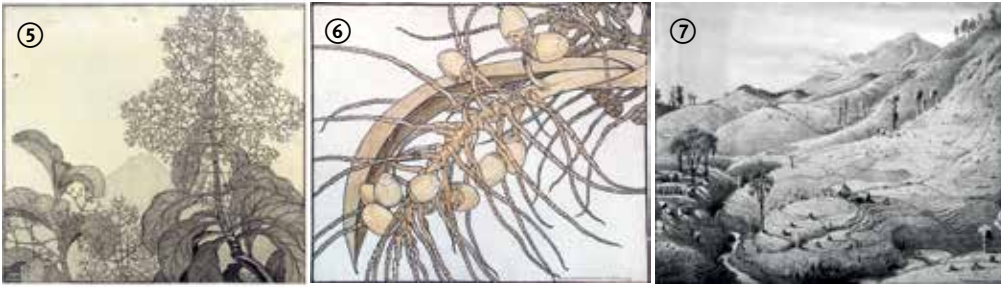

Eerder liet Cary Venselaar de kunstenaar W.O.J. Nieuwenkamp aan het woord over de zes reizen die hij maakte tussen 1898 en 1937. Nu vertelt Venselaar aan de hand van prenten uit de nalatenschap van Nieuwenkamp meer over hem. Dit keer gaat het over zijn bezoek in 1917-1918 aan het Idjengebergte en de illustraties die dat opleverde.

Zwerven door de Indische archipel was voor de oorlog bepaald geen risicoloze bezigheid. Ook Nieuwenkamp heeft op reis vaak te maken gehad met ziekte en ongemak. Malaria, op Lombok opgelopen, dwong hem in 1904 voortijdig naar Nederland terug te keren. De Spaanse griep was in die jaren levensgevaarlijk, want er was nog geen medicijn tegen. Een opdracht om Ceram te gaan bestuderen in 1918 kon daarom niet uitgevoerd worden. Ook bij andere opdrachten die op deze zwerftocht uitgevoerd moesten worden, was het mis gegaan. Bijvoorbeeld het bezoek aan het Idjengebergte op Oost-Java, zoals hieronder beschreven, moest afgebroken worden. Later, toen hij op het eiland Leti bronzen trommen bestudeerde, trok hij

het binnenland in met stukgelopen voeten. Hij kon daar alleen per draagstoel vervoerd worden. Nog later, in Egypte, waar hij rondzwierf in 1933, eindigde de reis met een levensgevaarlijke ziekte.

Eind 1918 werd een monografie van dr. C. Braak, *Het Klimaat van den Idjen*, uitgegeven door de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging te Batavia. Voor dit werk maakte Nieuwenkamp titelvignetten, ook zou hij illustraties maken voor een studieboek over Idjen. Hiervoor reisde hij naar dit berggebied, dat tussen Bondowoso en Banjuwanggi ligt. Wijnand reisde tussen 24 en 28 december 1917 van Batavia naar Bondowoso. Vandaar ging het naar boven, naar de pasang-

- ⑤ Bloesem van een djatiboom. Loemadjang, Oost Java.
- ⑥ Kokosnoten aan een tak. Loemadjang, 1 en 2 februari 1918.
- ⑦ Landschap bij Pamegatan in de Preanger, April 1918.

grahan van Soember Wringin op de helling van de Raoeng-vulkaan. Daar overnachtte hij en tekende de omgeving. Op de oudejaarsnacht ging hij nog verder omhoog, op weg naar de top van de Raoeng, maar onderweg begon het te regenen. Doornat zat hij onder een afdakje op 2660 m hoogte. Er woei een koude wind, de top kon hij niet halen. Die nacht moest hij boven blijven schuilen. De volgende morgen terug. De afdaling, geheel te voet, duurde van half zeven tot half vier in de middag. Oververmoeid bereikte hij de passangrahan. Pas op 4 januari was hij in staat om naar Sempol, dat midden in het gebergte ligt, te verhuizen. Helaas bleef het weer slecht maar tussen de regenbuien door ging hij telkens weer op pad. Hij maakte daar tekeningen van de Koekoesan en de weg bij Djampit, ook beklom hij de Genderrug. Maar telkens kwam hij druipnat thuis.

... 10 januari. Weer klimmen naar bergrug. Op andere plaats, begint te teekenen, om half 10 begint de regen al weer. Moet ophouden met teekenen. Om de bergtoppen rommelt de donder, druipnat om 1 uur thuis...

Zo ging het ook de volgende dagen, maar Wijnand weigerde op te geven. Op 12 januari maakte hij de schets voor de litho 'Vlucht voor een bui', die de misère goed weergeeft en ook is afgebeeld. De prent laat tevens de sloop van het oerwoud zien, het moest plaats maken voor nieuwe plantages. Het is een raadsel hoe hij onder deze omstandigheden toch in staat was om goede tekeningen te maken. Op 14 januari kwam de zon door, toen was het plotseling heet, maar in de verte rommelde de donder alweer. Hij kon die dag warempel thuis komen zonder nat te worden. Misschien was dat het moment waarop hij besloot de Idjenkrater te bestijgen. Dat is ook nu nog een bijzonder zware klus. Uitputting was het gevolg, zijn weerstand was verdwenen, vanaf de 16-de was hij ziek.

... 17 januari. Ziek. Vandaag begint de regen om 12 uur, het dak lekt op ontelbare plaatsen.

... 18 Januari. Geprobeerd op te komen, maar ik zit te rillen van de kou of koorts, kruip weer in bed. Om 12 uur alweer die naargeestige regen.

... 19 januari. Het regent nu al in de vroege morgen. Heb nog steeds niet gegeten, erg verzwakt. Besluit om te vertrekken. Voel er niets voor om hier nog langer in de regen te liggen schimmelen en hongeren...

Het ging echt niet meer, het werk moest afgebroken worden. Op de 20-ste kroop hij op zijn paard en sukkelde 6 uur lang de berg af naar Soekasari. Daar kreeg hij een lift met een auto naar Bondowoso waar hij in een hotel kon overnachten. De volgende dag reisde hij per trein naar Loemadjang, omdat daar een vriend woonde en hij kon rusten. Dankzij een goede verzorging was hij een paar dagen later weer op de been en kon hij weer tekenen. Zo tekende hij daar de bloesem van een teak- of djatiboom met de Smeroe op de achtergrond.

Op een hoge stelling gezeten tekende hij daar ook de bloeiwijze van een klapperboom. Maar de opdracht van Idjen maakte hij nu niet af, die zou pas later voltooid worden. Eerst ging hij terug naar Batavia om litho's te tekenen en te drukken, er was een tentoonstelling in de planning.

... 3 tot 6 april. Op de drukkerij gewerkt, maar het gaat minder goed. Ik raak overwerkt en ik kwam naar Batavia om van mijn ziekte uit te rusten!

Op 7 april was het de laatste dag van zijn tentoonstelling bij de Kunstkring. Wijnand besloot om in de koelte van de Preanger echt uit te gaan rusten. Drie weken lang maakte hij wandelingen in de omgeving van Garoet. Erna keerde hij weer terug naar Batavia, naar de Topografische Dienst, waar zijn litho's gedrukt werden. Het ging niet goed, het werk was niet fris en vlot, vond hij en vernietigde de oplage. Wijnand vertrok per schip via Semarang reisde hij oostwaarts naar Alor, Letti, Soemba, en Timor. Onderweg kwam hij voldoende op verhaal om de inheemse kunst en kunstnijverheid van deze streek te kunnen bestuderen. Pas na terugkeer van deze reis, waarop Bali uiteraard ook bezocht werd. besteed hij opnieuw het Idjengebergte. Nu was het weer er wel goed en kon hij de tekenopdracht voltooien. Hierna keerde hij terug in Batavia. Maar daar wachtte de Spaanse griep, doodziek lag hij in het Hotel der Nederlanden. Wijnand schreef later dat er in onze Oost anderhalf miljoen slachtoffers door waren gevallen. Hij moest naar huis. Zijn belangrijkste doel, een bezoek aan het eiland Ceram, kon niet meer gehaald worden.

@Artifart - Sylvia Hiert 2019

BEKEKEN DOOR HABIB

TWINTIG JAAR LATER

Ja, 19 januari. Maar dan 20 jaar geleden: 19 januari 1999. Een ruzie tussen een moslim en christen op straat in Ambon-stad escaleert en mondt uit in een reeks van gevechten die zich als een inktvlek uitspreidt over Ambon, de buureilanden en uiteindelijk over de gehele Molukken. Moslims en christenen staan recht tegenover elkaar in de burgeroorlog die de Molukken ruim drie jaar in de ban houdt. De strijd wordt uitgevochten onder religieuze vlag. Toch was het in feite geen godsdienstoorlog.

Er was destijds sprake van een machtsvacuüm in Indonesië. De zogeheten reformasi raasde door de straten, voornamelijk in de Indonesische hoofdstad Jakarta, maar ook in andere grote steden: een herschikking van democratische beginselen en politieke macht. President Suharto was afgetreden en allerlei maatschappelijke en sociale onvrede kwam openlijk tot uitbarsting. Allerlei groepen deden een gooi naar de macht. Deze politieke machtsstrijd in Jakarta werd ook geëxporteerd naar Ambon.

Christen- en moslim Molukkers uit de Indonesische hoofdstad reisden af naar Ambon, waar een geruchtenstroom op gang kwam die de onderlinge achterdocht, angst en vechtlust tot grote hoogte aanwakkerde. Er was een goede voedingsbodem aanwezig, want het politieke en maatschappelijke leven op Ambon en naburige eilanden werd gedomineerd door christenen, aldus de onvrede. Zo zouden de docenten op de Pattimura-universiteit voornamelijk uit christenen bestaan. Hiernaast zouden christen-Molukkers zichzelf te goed voelen om de *becak*, de fietstaxi, door de stad te trappen. Dit zijn slechts enkele voorbeelden.

Het gerucht dat 'die kerk' of 'die moskee' in brand was gestoken, bracht een menigte op de been die niet meer te stoppen was en ten strijde trok tegen 'de anderen'. Hakmessen, speren, pijl en boog en zelfgemaakte mortieren maakten een groot aantal slachtoffers. Hele dorpen vielen ten prooi aan vuur en vernielzucht. In Ambon-stad woonden christenen en moslims voorheen door elkaar verspreid. Nu ontstonden er afzonderlijke moslim en christelijke wijken. Op een gegeven moment waren circa 700 duizend mensen op de vlucht voor het geweld, ongeveer een kwart van de totale bevolking in de Molukken. Na veel persoonlijk leed, naar schatting ongeveer zesduizend dodelijke slachtoffers en materiële schade werden er in februari 2002 in Malino op het naburige eiland Sulawesi vredesonderhandelingen gevoerd. Na enkele maanden werd het uiteindelijk rustig en kon men spreken van het einde van de burgeroorlog in de Molukken. Hoogstwaarschijnlijk speelde de bom die in oktober dat jaar in het toeristische Bali het leven eiste van een groot aantal toeristen een belangrijke rol, want tegelijkertijd kondigde de leider van de moslimstrijders van buiten

Ron Habiboe studeerde geschiedenis in Leiden en heeft zich hierna verder beziggehouden met onderzoek betreffende de Molukken. De laatste jaren leverde hij regelmatig artikelen en bijdragen over de Molukken aan onder meer het Molukse maandblad *Marinjo* en het radioprogramma *Suara Maluku*. Momenteel is hij werkzaam als freelance onderzoeker. In 'Bekeken door Habib' geeft hij een kort persoonlijk relaas over eigentijdse zaken die de Molukse gemeenschap raken of bezighouden.

#1999_2019
#ambon_damai
#flash_back_20tahun_kota_Ambon

de Molukken het einde van de strijd in de Molukken aan.

In Nederland heerste er bij de Molukse gemeenschap aanvankelijk enig ongelooft over de uitgebroken oorlog. Zelf herinner ik me het NOS-journaal, dat het nieuws over de oorlog bekend maakte met videobeelden van vluchtende mensen in de haven van Ambon-stad: een Buginese, Butonese of Makassaarse migrantenjongen probeerde langs een ankerketting aan boord van een schip te klimmen. Er bleek echter veel meer aan de hand te zijn. Stille en schok maakten snel plaats voor een zenuwachtig gevoel van onmacht en opgehoopt verdriet. Zo ver van huis, wat wil je doen? Hoe is het met de familie? Al snel ontsproten er activiteiten om geld bijeen te zamelen voor noodhulp aan de Molukken, voor de primaire levensbehoeften en medische zorg van de vluchtelingen en slachtoffers. Tal van Molukse organisaties werden opgericht. Stille marsen en benefietconcerten werden georganiseerd. Maar er was ook die tante die pastetjes en loempia's verkocht op de plaatselijke braderie. Allemaal voor hulp aan de Molukken. Even had de gehele Molukse gemeenschap in Nederland een gemeenschappelijk doel.

Over het algemeen bleef de onderlinge verstandhouding tussen Molukse christenen en de kleine islamitische minderheid in Nederland goed. Toen het gerucht ging, dat de moskee in het Brabantse Waalwijk zou worden vernield, namen Molukse christenen deel aan de bescherming van de moskee. Natuurlijk, bij sommigen in Nederland heerste ook enige achterdocht. In incidentele gevallen reisden Molukkers af naar de Molukken om daar deel te nemen aan de oorlog tegen de andersgelovigen of ter bescherming van de eigen mensen. De Molukse gemeenschap in Nederland voelde zich nauw betrokken bij 'thuis'. Nu, twintig jaar later is Ambon-stad nog steeds verdeeld in christelijke en islamitische wijken. De gevluchte bewoners van sommige dorpen zijn inmiddels al weer terug op hun erfgrond, maar er wordt nadrukkelijk niet meer gesproken over de pijn en het leed van destijds. Andere vluchtelingen hebben zich elders permanent gevestigd. Zo groeit er nu gras tot heuphoogte op de plaats, waar eens de huizen van het dorp Iha op het eiland Saparua stonden. Onlangs sprak ik een jonge docente uit Papua, die pas geleden met haar vader voor het eerst haar erfgrond in Iha heeft bezocht. Het grootste deel van de Molukse gemeenschap in Nederland stond te boek als politieke aanhanger van de Republiek Maluku Selatan (RMS). Door iedere bemoeienis met Indonesië, de vijand van

de RMS, maakte men zich bij een groot deel van Molukkers in Nederland al snel politiek verdacht. Tijdens en vanaf de burgeroorlog heeft nagenoeg iedere Molukker in Nederland zich ingezet om de familie in de Molukken, in Indonesië, te helpen. Deze band oversteeg de politieke verdenking, tot op heden. Het aantal Molukse bezoekers van de Molukken uit Nederland neemt alleen nog maar toe, zo lijkt het. In Nederland is er momenteel al een groep Molukse jongeren die geboren is na de burgeroorlog en die de toenmalige gevoelens van onmacht, angst en hulp alleen maar kent

uit de verhalen van hun ouders. De burgeroorlog in de Molukken heeft de onderlinge verstandhouding tussen moslims en christenen veranderd. De notie, dat Molukkers tot aan de oorlog "in harmonie met elkaar" leefden, heeft plaats gemaakt voor het besef, dat Molukse christenen en moslims 'in harmonie naast elkaar' hebben geleefd. In de Molukken is dat tot op heden zichtbaar. In Nederland lijken wij door te gaan alsof er bijna niets is gebeurd.

Reacties naar: r.habiboe@rcslinx.nl

HALIN-VEILING VOOR HET GOEDE DOEL

Stichting HALIN verleent sinds jaar en dag financiële ondersteuning aan landgenoten in Indonesië. Geheel op eigen kracht en zonder overheidssubsidie verricht deze stichting in stilte veel nuttig werk voor hen die na de oorlog en bersiap-periode in Indonesië bleven wonen, vaak in behoeftige omstandigheden. Ten behoeve van deze activiteiten veilen wij een aantal kunstwerken uit het bezit van HALIN, uiteraard met de bedoeling zo veel mogelijk geld binnen te halen voor het nuttige werk van de stichting.

De totale opbrengst van de veilingen bedraagt inmiddels € 8965,-. De set uniek Indisch koperwerk van vorige keer heeft dan toch een, naar wij hopen tevreden,

eigenaar gevonden. Bij de verkoop dit keer hebben we echter iets afwijkends voor u in petto, het gaat om werk van Yvonne Noordam-Weygers, u kon er in het redactioneel al iets over lezen. Het gaat met andere woorden om werk van een alom gerespecteerd kunstenaar. Dat heeft wel tot gevolg, dat dit ook in het prijsniveau tot uitdrukking komt, waarbij we wel opmerken, dat de Halinveiling u in de gelegenheid stelt dit stuk zonder de gebruikelijke gallerykosten te verwerven. De erven Noordam bieden dit werk aan voor een startprijs van € 1.795,-, inclusief lijst. De naam van dit olieverfschilderij van 110 x 90 cm is *Pelabuhan Ratu*, Yvonne maakte het in 1982.

Wilt u in het bezit komen van dit werk, dan kunt u als gebruikelijk per post of per e-mail een bod uitbrengen. Mocht u op deze mogelijkheid in willen gaan, laat het ons weten. Biedingen kunt u tot uiterlijk 1 april 2019 sturen naar ons adres, t.a.v. Redactie Pelita Nieuws, Nienoord 13, 1112 XE Diemen, of via e-mail naar redactie@pelita.nl, onder vermelding van uw naam, adres en eventueel telefoonnummer. Het werk wordt toegewezen aan de hoogst biedende. Bij gelijke biedingen laten wij het lot beslissen. En nogmaals, de opbrengst komt geheel ten goede aan het werk van Stichting HALIN.

UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG
UITHETOOG

OPROEP / Sinds een jaar ben ik op zoek naar mijn roots. Mijn moeder Leni van Dijke en haar moeder Truus van Dijke-Stok hadden voor de oorlog met mijn opa Adriaan van Dijke een koffieplantage op Celebes. Alle drie zijn inmiddels overleden. Afgelopen zomer zijn we op reis geweest naar Celebes. Ik heb nu een paar vragen en ik hoop, dat u mij kunt helpen bij de beantwoording:

- Mijn moeder is opgegroeid bij de Rante Karoea op Zuid-Celebes. Tijdens ons bezoek bleek dat de huidige eigenaar van de koffieplantage die mijn grootouders gesticht hebben (www.sulotcorantekarua.id), gebruik maakt van een concessie van 100 jaar die nu dus nog geldig is. Uit interesse ben ik op zoek naar dit document. Mijn vraag is: hoe kan ik aan dat document komen?
- Mijn moeder heeft in de oorlog in Malino en Kampili gezeten. Beide locaties hebben we bezocht. Hoewel er informatie over beide kampen op internet te vinden is, vonden we op locatie weinig concrete aanknopingspunten. Alleen bij Kampili vonden we de watertoren van het kamp, maar de begraafplaats bijvoorbeeld was niet te vinden. Mijn vraag is of het kamp mogelijk deels gelegen was op de locatie van het huidige Institut Pemerintahan Dalam Negeri (<http://www.ipdn.ac.id/beta/>). Dit instituut ligt namelijk vlak naast de locatie van de watertoren en ik weet dat het

kamp gelegen was bij een sanatorium. Als dit klopt dan zou ik graag met mensen daar in contact komen. Via internet is dit tot nu toe niet mogelijk gebleken. Heeft iemand contacten aldaar?

- We hebben lang gezocht naar de begraafplaats van mijn opa Adriaan van Dijke. Hij is de stichter van de plantage en blijkt nog steeds geliefd onder de bevolking. We hebben foto's uit 1987 van de locatie, maar konden de plek deze zomer niet lokaliseren. Het zou tussen Rantepao en Makale moeten zijn. Als u kunt helpen bij mijn zoektocht ben ik bereikbaar op a@schamhart.com.

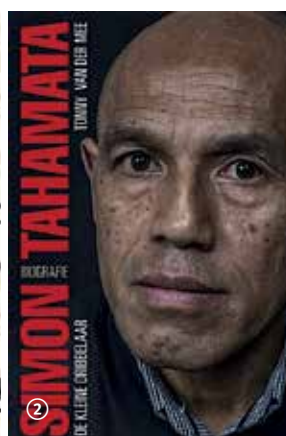
OPROEP / Mijn naam is Elly van der Bijl-Schröder en ik ben op zoek naar twee familieleden, neven wel te verstaan, te weten Cornelis Hans Amadeus Dekker, geboren 1934, en James Karel Carrol Josef Dekker, geboren in 1937. Zij vertrokken in 1948 of 1949 met hun moeder uit Nederlands-

Indië naar Nederland. Hun vader en mijn moeder waren broer en zus, ik zou graag iets van ze vernemen. Als u iets van hen weet, kunt u een email sturen naar ellyvanderbijl650@gmail.com. Een schriftelijke reactie is welkom op de Javakade 650, 1019 SG Amsterdam. Bij voorbaat dank en vriendelijke groet, Elly van der Bijl.

OPROEP / Op zondag 12 mei 2019 wordt de 11de Tjidengkamp Reünie gehouden in de Kumpulan van Bronbeek in Arnhem. Het programma staat in het teken van herinneren, doorgeven en helen. Eregast is Wieteke

van Dort. Sprekers dit jaar zijn: Robin van Doorn die in *Voorbij het Zwijgen* vertelt over wat de Tjideng-verhalen van haar oma voor hen beiden betekend hebben. Historica Margaret Leidelmeijer zal de periode van het eind van de oorlog, de onrustige tijd daarna en de repatriëring in een lezing belichten. Aansluitend zal Joost van Bodegom met de zaal in gesprek gaan over het zelfde onderwerp. Kester Freriks gaat praten over zijn hartekreet *Tempo Doeloe*, een omhelzing. In het middagprogramma wordt ruime aandacht besteed aan het "geborduurde dagboek" van Francien

Visser (1906-1991), doeken waarop in ruim 300 afbeeldingen, vrijwel alle facetten van het Tjidengkamp, zijn weergegeven. Ten slotte zal een archivaris het belang benadrukken van het zorgvuldig bewaren, documenteren en ontsluiten van dit soort tastbare herinneringen. Opgave voor deelname aan de reünie kan via de website www.tjidengkamp.nl. De kosten zijn € 27,50, inclusief koffie, spekkook en een heerlijke nasi rames. Aanvang 10:30 uur. Nadere informatie: Henk Camping 06-20019553 of henk.camping@tjidengkamp.nl

Omdat de laatste tijd leuk en interessant leesvoer zich in bijzonder rap tempo aandient, hebben we besloten telkens een aantal boeken tegelijkertijd te bespreken.

① 'Kookboek van Nederlands-Indië'

Heel Holland bakt en niet alleen hier en nu. Nee, het is al een tijdje zo en wijd verspreid, getuige dit kookboek, dat u mee neemt op reis in de geschiedenis van de Nederlands-Indische keuken. Volg het aromatische spoor vanaf de 17de eeuw, toen de eerste recepten van de Indiëse kokkies in de kookschriften van hun mevrouwen werden opgetekend. De Nederlands-Indische keuken werd daarna steeds populairder zoals overduidelijk blijkt uit de vele recepten die zijn overgeleverd via kookschriftjes en heuse kookboeken. Dit boek is uniek voor liefhebbers van Nederlands-Indië. Het geeft een inkijkje in de culinaire geschiedenis van de kolonie. Ideaal om kennis te maken met de typische Indiëse culinaire gebruiken of om even terug te keren naar de keuken van toen. Voor de honderdduizenden die er regelmatig een vakantie doorbrengen, is het een blijvend souvenir, voor Indiëse Neder-

landers zelf is het een dierbare herinnering aan vroeger. En hedendaagse chefs vinden in het kookboek inspiratie. Neem een kijkje in de keuken en vergeet niet te proeven!

'Kookboek van Nederlands-Indië'
Marleen Willebrands; Karen Groeneveld
NBC – Het Zwarte Schape
ISBN 978 94 928 2104 1
€ 12,50

② 'Simon Tahamata'

Als de bescheiden voetballer en trainer van Molukse afkomst, Simon Tahamata, geen profvoetballer was geworden, had hij misschien meegedaan aan de Molukse gijzelsacties in de jaren '70. 'Ik had één van hen kunnen zijn'. In plaats daarvan werd hij dus voetballer! Simon Tahamata (1956) heeft o.a. met Ajax, waar hij als 20-jarige in het eerste debuteerde, Standaard Luik, Feyenoord en Oranje (22 interlands) een mooie staat van dienst in het topvoetbal. In een periode dat het Nederlandse voetbal geen absolute top was, wist de kleine dribbelaar de harten van vele liefhebbers te veroveren. Journalist Tonny van der Mee (AD), ook van Molukse afkomst, heeft een

prachtige biografie geschreven. Tahamata vertelt hierin over zijn voetballoopbaan, afkomst en geloof. Het verhaal wint aan kracht door de openhartigheid over 'de Molukse kwestie' in de jaren zeventig van de vorige eeuw. De biografie is lezenswaardig, nooit oppervlakkig en uitstekend geschreven.

Het boek bevat een katern foto's in zwart-wit en kleur, een carrièrelijst en zwart-witkopieën van diverse documenten over selectie en contractverlenging bij Ajax, het Moluks Elftal en een KNVB-uitnodiging voor Jong Oranje. Ook heeft het een bronnenoverzicht. Met onnavolgbare passeerbewegingen en watervlugge versnellingen draaide Tahamata zijn tegenstanders in het veld dol. Het publiek sloot de kleine dribbelaar in de armen en scandeerde hartstochtelijk zijn naam: 'Simon, Simon!'. Zo frivool en explosief als Tahamata in het veld was, zo rustig is hij daarbuiten. Met zijn brede glimlach en ingetogen karakter doorliep hij de harde leerschool, waarin het 'boertje van buiten' de 'treinkaper op het veld' werd. Zijn carrière kende veel sportieve hoogten, maar Tahamata werd ook slachtoffer van racisme, politiek en commercie. Hij ontsnapte aan de SLM-ramp en

leerde de schaduwzijde van het succes kennen, met als dieptepunt het omkoop-schandaal bij Standard Luik. Deze biografie vertelt het verhaal van een kleine voetballer met een groot ideaal en Molukse trots. Van een trainer die de jeugd naast techniek ook normen en waarden aanleert. *'Misschien heb ik niet alles uit mijn carrière gehaald. Maar ik besef dat ik tevreden moet zijn met wat ik heb.'*

Tonny van der Mee (21 april 1974) is journalist en historicus van Molukse afkomst. Hij begon als verslaggever bij het Rotterdams Dagblad en werkt sinds 2005 bij het AD. Hij publiceerde boeken over onder meer de Molukse geschiedenis. Hij schreef eerder een boek over Molukse voetballers in het Nederlands Elftal.

'Simon Tahamata'
De kleine dribbelaar
Tonny van der Mee
Edicola Publishing BV / Veltman Distribu
ISBN 978 94 9292 024 9
€ 19,95

③ 'Pulang'

Pulang is een woord uit de Indonesische taal en betekent 'naar huis gaan'. En dat is bij uitstek waar deze bundel over gaat. Het begrip thuis vormt het overkoepelende thema, voel je je ergens thuis of juist niet. Het is een poging te 'aarden'. In eerste instantie volgt de dichter in deze bundel de voetstappen van zijn vader tijdens

diens gedwongen vertrek uit het toenmalige Nederlands-Indië: zijn verhalen, diens strubbelingen en diens niet aflatende gevecht om een rechtmatige plek in de Nederlandse samenleving van de vijftiger jaren te verwerven. Maar al spoedig erft de zoon de strubbelingen van zijn vader, want nog steeds zijn ze ongewilde landgenoten. Het pad wordt vervolgd, maar 'thuis' blijkt niet zo eenvoudig te vinden. Dwars tegen de stroom in breekt de dichter vooroordelen af, ook die hij zelf met zich meedroeg. De dichtbundel bevat, naast gedichten, een aantal haikus gezien door de ogen van een Indonesiër. De gedichten gaan over Nederlandse steden en gebruiken, maar ook over Indië zelf. De gedichten zijn herkenbaar, je vindt jezelf terug in de realistische beschrijvingen, die een eerlijke en authentieke indruk achterlaten. De taal van de bundel is mooi en begrijpelijk en verpakt vooroordelen op een zachtmoedige en toch duidelijke manier. Voorwaar een knappe prestatie waarin de vraag, wat is thuis nu eigenlijk, wordt opgeworpen. Wanneer voel je je op je plaats en wanneer wordt een huis, je thuis?

In de schaduw van Jan Wolkers en Mustafa Stitou, debuteerde Petanak - pseudoniem van Peter van Beurden - in 1998 op Sun-sation, het grootste poëziefestival in de openlucht van Nederland. In 2009 werd Petanak door een jury onder leiding van toenmalig Dichter des Vaderlands Driek van Wissen benoemd tot stadsdichter van Lelystad. Pulang is zijn meer dan verdienstelijke debuutbundel.

'Pulang'
Petanak
Palmslag
ISBN 978 94 917 7393 8
€ 15,00

KJBB BERICHTEN

Op 30 maart 2019 zal in Sociaal Cultureel Centrum Poelwei aan de Mgr. De Vethstraat 2 4817 JP in Breda weer een KJBB-bijeenkomst worden gehouden, aanvang 11.00 uur. Natuurlijk zijn er weer lezingen, muziek- en dansoptredens.

Op 6 april 2019 zal in *Liefelijk Indië* aan de Vilniusstraat 3 2034 EM in Haarlem ook een bijeenkomst plaats vinden waar onder anderen Gerard Termorshuizen een lezing zal geven. Aanvang van de bijeenkomst is 11.00 uur. Voor de Indische maaltijd dient u zich, zoals gebruikelijk, vooraf op te geven.

De entreeprijs in Haarlem, inclusief maaltijd, bedraagt € 15,- voor donateurs en € 20,- voor anderen. In Breda bent u € 7,00 kwijt (voor donateurs van de commissie ex-KJBB € 5,00), maar wordt het eten apart in rekening gebracht. Voor beide bijeenkomsten dient u zich vóór 22 maart op te geven bij Anneke Ruff (Stichting Pelita), Nienoord 13, 1112 XE Diemen, e-mail a.ruff@pelita.nl.

GOUDEN KOPPELS

Pelita heeft door het hele land meer dan driehonderd vrijwilligers die zich met ziel en zaligheid inzetten voor de doelgroep. Ze sjouwen met tafels voor een Masoek Sadj, leggen huisbezoeken af of coördineren de zorg binnen een regio. Wie zijn die vrijwilligers en wat drijft ze? En wat vindt de ontvangende partij ervan?

Friedl Nolle (83) was achttien jaar vrijwilliger voor de Masoek Sadj, de Indische Eettafel én de Indische Koffietafel in Nijmegen, en kernlid van de organiserende werkgroep. **Gaby de Quillettes** (69) is al die jaren trouw bezoeker van de bijeenkomsten.

Friedl: "Wat ik het meest mis nu ik gestopt ben als vrijwilliger? Al die leuke, aardige mensen die ik al zó lang ken. Alle ins en outs weet ik van ze, en nou zie ik ze opeens niet meer. Maar de eerste maanden blijf ik echt even weg, anders wordt het nooit duidelijk dat ik niet meer van Pelita ben. Dan blijven ze me dingen vragen.

Al voordat ik bij Pelita kwam zette ik me in als vrijwilliger, ook toen ik nog in het onderwijs werkte op scholen voor slecht-horenden en verstandelijk gehandicapten. Dat was best pittig, maar bij ons thuis was het normaal, dat je deed wat je kon. Peter van Riel, regiocoördinator Nijmegen, vroeg me bij de Masoek Sadj toen die net was opgestart. Ik kende hem al uit mijn Indische netwerk, hij organiseerde lezingen en projecten in Indonesië. Ik heb het zo lang volgehouden, omdat het zo ontzettend leuk is. In de werkgroep zijn allemaal

Friedl (l) en Gaby.

gelijkgestemde zielen. En ik doe graag iets voor een ander. Ik ben een wegwijzer voor de bezoekers van de bijeenkomsten. Als ik zie, dat iemand achteruit gaat of hulp nodig heeft dan bespreek ik het in de

werkgroep of ik geef het door aan de regiocoördinator. En de mensen weten mij te vinden hoor, ze hebben mijn telefoonnummer allemaal ingeprogrammeerd.

Gaby is van begin af aan altijd heel trouw naar de Masoek Sadjja en andere bijeenkomsten gekomen en ze slaapt altijd allerlei nieuwe mensen mee. Een blijmoedig mens, dat het zelf niet makkelijk heeft gehad, maar zoveel over heeft voor anderen. Elke keer, dat we elkaar zien is, er weer die klik. Ze heeft een hart van goud, én ze kan ontzettend goed dansen.

Ik ben nu 83 en ook mijn dagen zijn een keer geteld. Pelita was altijd mijn prioriteit, maar ik wil mijn nageslacht niet opzaden met een huis vol rotzooi. De kamer die helemaal gevuld was met Pelitaspul-

len is inmiddels leeg, ik kan weer een logé hebben! En ik ben bezig allerlei materiaal van vroeger uit Indië op te sturen naar het NIOD, waar ze er heel blij mee zijn. Ik ben ook druk met stamboomonderzoek. Dus ik in een zwart gat? Dat denk ik niet!"

Gaby: "Friedl is een boegbeeld. Ze is altijd rustig en belangstellend, weet van iedereen de naam. Zelfs van mensen die ze jaren niet gezien heeft. Ik vind het heel jammer dat ze weggaat, zij is toch voor veel mensen de verbinding met de activiteiten die worden georganiseerd.

Na mijn werk als bibliothecaris en later als de eerste vrouwelijke conciërge van Nijmegen ben ik vrijwilliger geweest bij de Indische dagopvang, waar ik met een groepje oudere vrouwen kookte voor de bezoekers.

Maar daarnaast ben ik zelf ook altijd naar Indische activiteiten gegaan. Bij ons thuis werden de verjaardagen gevierd als echte kumpulans. Bijna niemand uit mijn familie doet dat nog, en mijn kinderen al helemaal niet meer. Maar ik houd echt van die sfeer.

Als je aankomt op een Masoek Sadjja en je ziet een vrij plekje aan een tafel, dan zeggen de mensen: 'Kom d'r bij kind!'. Ze betrekken je in hun gesprek, je hoort er echt bij. Dat is zo charmant van 'ons' Indo's. Mensen bij mij uit Mook met wie ik een praatje maak, blijken soms ook Indo te zijn. Die sleep ik dan mee, die laat ik kennis maken met de bijeenkomsten. Ik heb vaak mijn hele auto vol. Als ik zo'n oudere dame zie zitten op de Masoek Sadjja, met rode koontjes van een glaasje wijn, dan kan ik daar zo van genieten."

AMERSFOORT

datum : 7 april
 tijd : 12.45 - 15.00 uur
 (zaal open 12.30 uur)
 plaats : Klokhuis, Weberstraat 2
 maaltijd : € 11,00
 (reserveren gewenst)
 aanmelden bij : Mw. D. de Harde,
 tel. 06-41177346 of
 eettafelamersfoort@gmail.com

AMSTELVEEN

datum : 8 maart
 tijd : 13.00 - 16.00 uur
 plaats : De Meent, Orion 3-5
 maaltijd : € 11,00
 (reserveren verplicht)
 aanmelden bij : dhr. Herman Hendriksz,
 tel. 06-44531229

APELDOORN

datum : nog niet bekend
 t.z.t. op Pelita Site
 tijd : 14.00 - 16.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Orca
 Germanenlaan 360
 maaltijd : -
 aanmelden bij : Mw. Josselien Verhoeve,
 tel. 06-26949275 of
 J.Verhoeve@pelita.nl

DEN HAAG

datum : 28 maart, 25 april
 tijd : 12.30 - 14.30 uur
 (zaal open 12.00 uur)
 plaats : Christus Triumfatorkerk
 Juliana van Stolberglaan 154
 maaltijd : € 12,00
 aanmelden bij : dhr. Bert Knorr,
 tel. 06-83441618
 eettafeldenhaag@gmail.com

DEN HELDER

datum : 14 mei
 tijd : 13.00 - 15.00 uur
 (inloop 12.30)
 plaats : De Draaikolk
 Dollardlaan 202
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : mw. Bianca Emmel,
 tel. 06-86283491

HILVERSUM

datum : 3 maart
 tijd : 14.00 - 17.00 uur
 plaats : Lopes Dias wijkcentrum
 Lopes Diaslaan 213
 maaltijd : € 12,50
 aanmelden bij : dhr. George Nahumury,
 tel. 06-13133422

KROMMENIE

datum : 31 maart, 28 april
 tijd : 13.30 - 16.00 uur
 (zaal niet eerder open)
 plaats : Buurthuis de Palmboom
 Snuiverstraat 63A
 maaltijd : € 11,50
 aanmelden bij : mw. Ine Andrea,
 tel. 075-6841313

LEEUWARDEN

datum : 4 maart, 1 april
 tijd : 10.00 - 15.00 uur
 plaats : MFC Westenkwartier
 Verdijkstraat 1
 maaltijd : € 9,50
 aanmelden bij : mw. Ria von Ende-Veldhoen,
 tel. 06-22462476

NIJMEGEN

datum : 1 maart, 26 april
 tijd : 13.00 - 15.00 uur
 (zaal open 12.30 uur)
 plaats : Oud Burgeren Gasthuis
 Prof. Cornelissenstraat 2
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : steunpuntnijmegen@pelita.nl
 tel. 06-13523093

UTRECHT

datum : 8 maart, 5 april
 tijd : 14.30 - 17.00 uur
 (zaal niet eerder open)
 plaats : Buurthuis De Dreef
 Schooneggendreef 27c
 maaltijd : € 10,00
 aanmelden bij : mw. Sylvia Hiert,
 tel. 06-10991336
 eettafel.utrecht@gmail.com

WAGENINGEN

datum : n.n.b.
 tijd : 14.00 - 16.00 uur
 (zaal open 13.30 uur)
 plaats : Rumah Kita
 Plein 15 Augustus 1
 maaltijd : € 11,50
 aanmelden bij : Peter en Linda Logman,
 tel. 06-26850932

NIEUW!!

NIEUW!!

SELAMAT DATANG BIJ DE

PELITA MASOEK SADJA[®]S

AMERSFOORT

datum : 9 maart
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : 'Het Klokhuis'
 Weberstraat 2
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : mw. G. Cordier de Croust,
 tel. 06-48753694

AMSTELVEEN

datum : 12 april
 tijd : 13.00 – 16.00 uur
 plaats : De Meent, Orion 3-5
 toegangsprijs : € 4,00
 contactpersoon : dhr. R. Watimurry,
 tel. 06-51612350
 dhr. M. Matitahatiwen,
 tel. 06-53559000

ARNHEM

datum : 31 maart (Bronbeek),
 28 april (Griethse Poort)
 tijd : 12.30 – 17.00 uur
 plaats : Kumpulan Bronbeek
 Velperweg 147
 Griethse Poort
 Oude Doesburgweg 24
 Zevenaer
 toegangsprijs : € 5,00 (bewoners
 Bronbeek gratis)
 contactpersoon : mw. Tonnie Nijman,
 tel. 0316-330162

ASSEN

datum : 6 april
 tijd : 13.30 – 17.30 uur
 plaats : Wijkcentrum De Componist
 Paganinilaan 15
 toegangsprijs : € 5,00 (incl. koffie/thee)
 contactpersoon : dhr. Ed van Calck,
 tel. 06-23884706

BERGEN OP ZOOM

datum : 27 maart
 tijd : 14.00 – 17.30 uur
 plaats : Partycentrum Rozenoord
 Beukenlaan 14
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. H. Beijen,
 tel. 06-21292549
 dhr. H. Donk,
 tel. 06-14574373

BREDA

datum : 3 maart, 7 april
 plaats + tijd : Huize Raffy (3 maart)
 Bernard de Wildestraat 400
 14.00 – 17.00 uur
 Zaal Vianden (7 april)
 Viandenlaan 3
 12.00 – 17.00 uur
 toegangsprijs : € 4,00 (Raffy),
 € 5,00 (Vianden)
 (leden € 3,00)
 contactpersoon : dhr. Ton Hendriks,
 tel. 06-40420330

DEN BOSCH

datum : 1 maart, 5 april
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaatwvs : De Grevelingen
 Grevelingen 66
 toegangsprijs : € 5,00 (leden € 2,50)
 contactpersoon : mw. T. Elfring,
 tel. 073-6416266

DEN HAAG

datum : 13 maart, 10 april
 tijd : 13.30 – 15.30 uur
 plaats : 'Het Klokhuis'
 Celebesstraat 4
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : mw. Anneke Ruff,
 tel. 088-3305111

DEN HELDER

datum : 26 maart, 20 april
 tijd : 14.00 – 17.00 uur
 plaats : 'De Draaikolk'
 Dollardlaan 202
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Bas van Bree,
 tel. 06-40730532

EINDHOVEN

datum : 12 april
 tijd : 13.00 – 17.00 uur
 plaats : Dr. Ir. Philipshuis
 Fakkellaan 1
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. H. Hallegraef
 tel. 06-13543811 of
 040-2463816

HELMOND

datum : 22 maart
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : VEKA Sportcentrum,
 Deltaweg 201
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. Kees Schepel,
 tel. 06-13521570

HILVERSUM

datum : 14 april
 tijd : 14.00 – 17.00 uur
 plaats : Lopes Diaslaan 213
 toegangsprijs : € 4,50
 contactpersoon : dhr. George Nahumury,
 tel. 06-28361213

IJSSELSTEIN

datum : 9 maart
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : De Oase
 Benschopperweg 342
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : mw. N. Bernardus,
 tel. 06-18570365

LEEUWARDEN

datum : 9 maart
 tijd : 13.30 – 17.30 uur
 plaats : MFC Westenkwartier
 Verdstraat 1
 toegangsprijs : € 4,00 (leden € 3,00)
 contactpersoon : mw. Ria von Ende-Veldhoen,
 tel. 06-22462476

MAASTRICHT

datum : 8 maart
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : Buurtcentrum 't Atrium
 Aureliushof 160
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Kees Schepel,
 tel. 06-13521570

RIJSWIJK

datum : 19 maart, 16 april
 tijd : 13.00 – 16.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Stervoorde
 Dr. H.J. van Mooklaan 1
 toegangsprijs : € 3,00
 contactpersoon : dhr. Eric Gerritsen,
 tel. 06-20035692

SITTARD

datum : 29 maart
 tijd : 11.00 – 15.00 uur
 plaats : Limbrichterveld
 Eisenhowerstraat 724
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Jim Rosbak,
 tel. 046-4510084

ZWOLLE

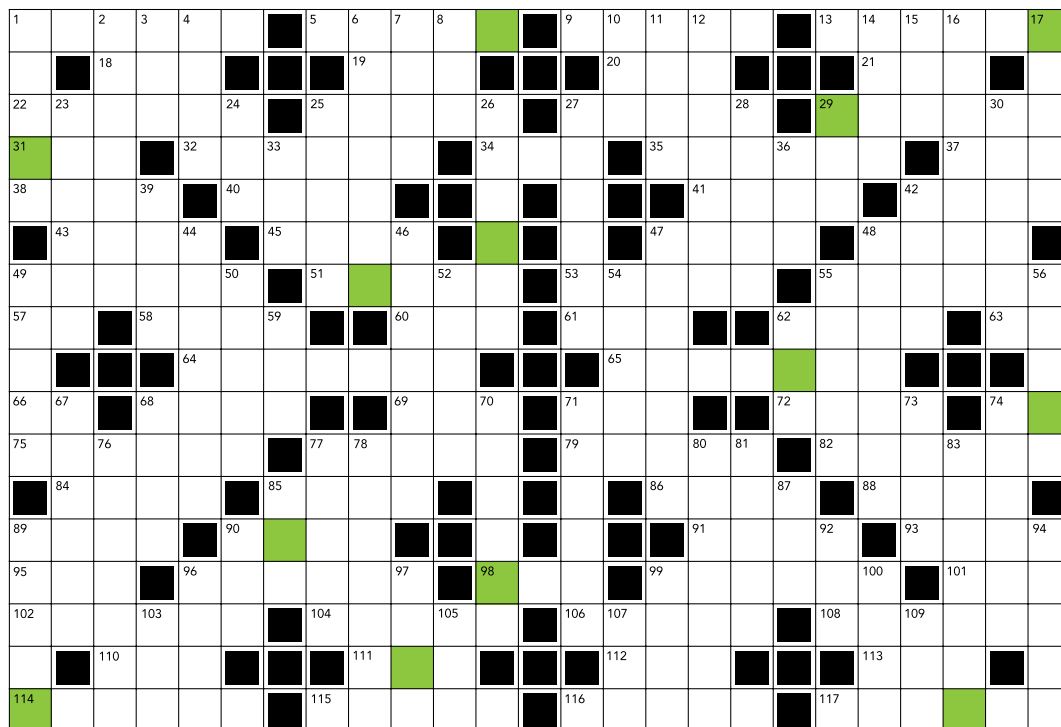
datum : 16 maart
 tijd : 13.30 – 17.00 uur
 plaats : Wijkcentrum Holtenbroek
 Bachlaan 20
 toegangsprijs : € 3,50
 contactpersoon : dhr. Arnold Niesen,
 tel. 06-20015449

 NIEUW!!

 NIEUW!!

- Voor meer informatie:
 Stichting Pelita, tel. 088 - 3305111
- Voor details omtrent programmering
 zie website www.pelita.nl

PELITANIEUWS PRIJSPUZZEL (60)

HORIZONTAAL / 1. Gebogen lijn; 5. Eirond; 9. Betaalplaats; 13. Verdeeld; 18. Heden; 19. Tengel; 20. Bundel; 21. Oostnoordoost; 22. Verrotting; 25. Anti; 27. Verhinderung; 29. Grote kever; 31. Oppervlaktemaat; 32. Ver uit elkaar; 34. Houding; 35. Gevaar; 37. Tijdstip; 38. Garantie; 40. Herkenningmelodie; 41. Uitdrukking; 42. Idee; 43. Soort stof; 45. Romeinse keizer; 47. Lekkende blik; 48. Landbouwgerei; 49. Benauwd; 51. Ruiterspad; 53. Tuin; 55. Vezelplant; 57. Leraar; 58. Werppijl; 60. Ontkenning; 61. Takje; 62. Luizenei; 63. Noot; 64. Geeuwerig; 65. Bloemig; 66. Als boven; 68. Grappig; 69. Vordering; 71. Steensoort; 72. Vogel; 74. Met name; 75. Geliefd; 77. Korte ren; 79. Gemoedstoestand; 82. Wildernis; 84. Deel van driehoek; 85. Waterkering; 86. Tafelgast; 88. Luchtig weefsel; 89. Erg; 90. Gebakken spek; 91. Loopvogel; 93. Zedig; 95. Trek; 96. Gevechtsuitrusting; 98. Wilde haver; 99. Niet waar; 101. Soort belasting; 102. Schrokker; 104. Leefregel; 106. Verdieping; 108. Pijnlijk ongemak; 110. Pulverig; 111. Engelse titel; 112. Noorse god; 113. Hert; 114. Naaktloper; 115. Delen van de voet; 116. Noodsignaal; 117. Levendig.

VERTICAAL / 1. Turks pennenvlees; 2. Beneden; 3. Vermoed; 4. Zacht; 6. Pluimstrijkerij; 7. Appel; 8. Godin; 10. Jongere broer; 11. Alleenspel; 12. Griekse heraut; 14. Gevaar; 15. Bouwland; 16. Vergaderverslag; 17. Naaigerei; 23. Over het genoemde; 24. Ontsteking; 25. Ontvanger; 26. Epiloog; 27. Kaartspel; 28. Modeverschijtsel; 29. Klankaboetsing; 30. Godsspraak; 33. Mager; 36. Woonboot; 39. Effen; 42. Vochtmaat; 44. Treurigheid; 46. Wederom; 47. Buitentoilet; 48. Vrouwelijk dier; 49. Snotjongen; 50. Afvoerbuys; 52. Zeegod; 54. Dreg; 55. Beroep; 56. Autopech; 59. Postbedrijf; 62. Naar mijn mening; 67. Toezicht; 68. Melkklier; 70. Verharde weg; 71. Holle ruimte; 73. Opschik; 74. Last; 76. Braafkind; 77. Houding; 78. Steekpinnetje; 80. Bouwstelling; 81. Straks; 83. Modder; 85. Treiter; 87. Bedorven; 89. Getal; 90. Wagen; 92. Een en ander; 94. Soort jazzmuziek; 96. Woedend; 97. Teken; 99. Ruimtevaartorganisatie; 100. Indiaas kledingstuk; 103. Steundraad; 105. Roem; 107. Hoeveelheid; 109. Honingdrank.

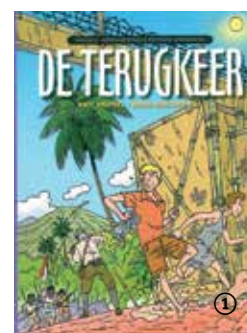
LOS DE PUZZEL OP!

De letters in de gekleurde vakjes vormen, nadat u ze in de juiste volgorde heeft geplaatst, dit keer een veel beoefende volkssport in het Indonesisch.

U kunt de oplossing tot 1 april 2019 per briefkaart inzenden naar de redactie van Pelita Nieuws, Nienoord 13, 1112 XE Diemen.

Maak kans op de volgende prijzen:

- ① **De terugkeer**
van Eric Heuvel en Ruud van der Rol.
- ② **The late late Lien show**, box met 4 DVD's waarop alle 12 shows van Tante Lien.
- ③ **Anneke Grönloh, Als de dag van gister**
box met 3 DVD's en 1 CD met alle hits.

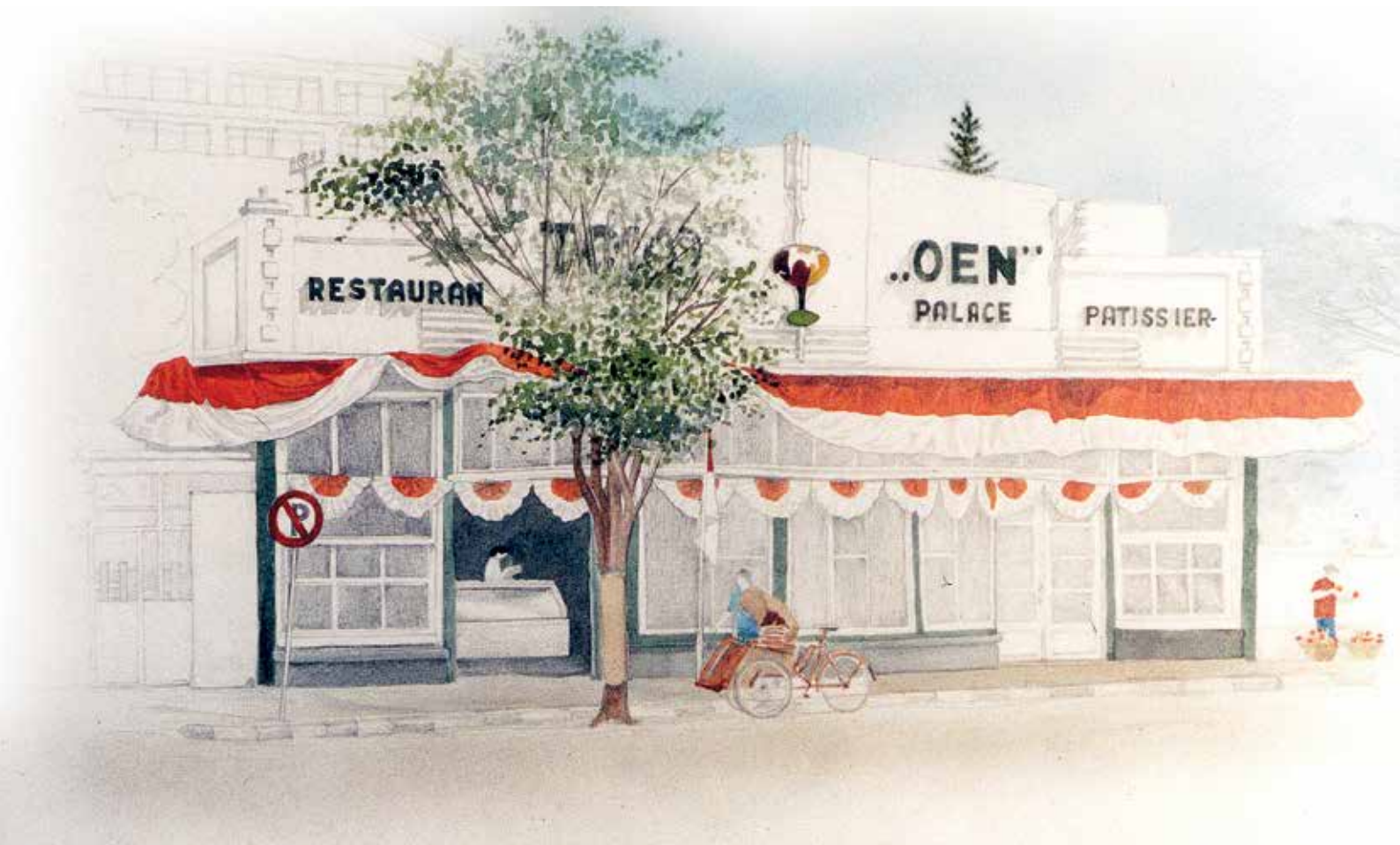

WINNAARS PELITANIEUWS PRIJSPUZZEL DECEMBER

De oplossing van de vorige Pelita Nieuws Prijspuzzel is **rumah sakit**, ziekenhuis in het Indonesisch. Uit de vele goede reacties zijn de volgende prijswinnaars getrokken: **mevr. H.S. Stuart-van Druten** uit Montfoort, **T. Zijlstra** uit Voorburg en **A.L. Jalhay** uit Maastricht. Van harte gefeliciteerd, een dezer dagen zult u uw prijs thuis ontvangen.

NIEUW!!

VOLGENDE
KEER
ZWEEDSE
PUZZEL

Toko Oen in Malang Getekend op het hoogtepunt van de 'reformasie' in Oost-Java. Versiering met nationale kleuren. (Potlood, gekleurde inkt op karton, 30x42 cm. 1998) Cary Venselaar